

CUMHURİYET'TEN BUGÜNE EŞİTLİK İLKESİ: CİNSİYET BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

PRINCIPLE OF EQUALITY FROM THE REPUBLIC PERIOD TO TODAY: AN EVALUATION IN THE CONTEXT OF GENDER

Ayşegül POLAT*

Özet: Modern dünyanın en önemli ilkelerinden biri olarak kabul edilen eşitlik ilkesi gerek uluslararası sözleşmelere gerekse ulusal birçok düzenlemeye konu teşkil etmiştir. Eşitlik ilkesi, Türk Hukuku'nda da dünden bugüne hem anayasalarda hem de birçok kanunda yer verilen bir ilke olmuştur. İnsan hakları sistematüğinde birçok temelde eşitliğin sağlanması amaçlanmışsa da çalışma kapsamında eşitlik ilkesi cinsiyet temelinde incelenmiştir. Ataerkil düzende kadınlar aleyhine şekillenen eşitliğin yeniden inşa edilmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması adına meydana gelen normatif değişimler ve eşitsizliği katmerleştirmesine rağmen varlığını koruyan düzenlemeler hukuk dalları nezdinde ayrı ayrı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet Eşitliği, Eşitlik İlkesi, İnsan Hakları, Türk Hukuku

Abstract: The principle of equality, which is deemed as one of the most significant principles of the modern world, has been the subject of many international conventions and national regulations. The principle of equality has been adopted into constitutions and many laws from past to present in the Turkish Law. Although the system of human rights has aimed to establish equality in many aspects, our study discussed the principle of equality on the basis of gender. This paper separately addressed the normative changes that occurred in order to reconstruct equality shaped against women in the patriarchy and establish gender equality, and regulations that maintained their existence despite the aggravating inequality on the basis of legal branches.

Keywords: Gender Equality, Principle of Equality, Human Rights, Turkish Law

* Arş. Gör., Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, av.aysegulpolat@gmail.com, ORCID: 0009-0000-5227-2129, Makalenin Gönderim Tarihi: 09.08.2024, Kabul Tarihi: 08.11.2024

GİRİŞ

Oldukça eski bir tarihe uzanan eşitlik, bugünün modern dünyasında önemli bir ilke olarak kabul edilmektedir. Kavram, hukuk sistemlerinde tartışılan, hukuki reformların alt yapısını oluşturan ve devlet yönetimine hâkim olan bir ilke olmanın yanında, diğer insan haklarının taşıyıcısı ve teminatı olma özelliğini de sürdürmeye devam etmektedir. Hukuk karşısında bireylerin eşit olması gerektiği fikri eşitlik ilkesinin gerek anayasalarda gerekse kanunlarda yer edinmesine olanak sağlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası insan haklarının ağır tahribata uğraması hak temelli çalışmaların hızlanmasına neden olmuş ve uluslararası belge ve sözleşmelerde eşitlik ilkesinin görünürlüğü artmıştır.

Kadın haklarının, insan haklarının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmesi ve feminist mücadelenin kitleleşmesi, cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet rollerinin tartışılmasının önünü açmıştır. Bugün gelinen noktada cinsiyet eşitliği bağlamında kayda değer bir ilerleme sağlanmış olsa da halen daha mutlak bir kadın erkek eşitliğinden bahsetmek mümkün değildir. Söz konusu çalışmada, Cumhuriyet'ten bugüne eşitlik ilkesiyle doğrudan ya da dolaylı ilişkili olarak hukukumuzda yer alan normatif düzenlemeler cinsiyet eşitliği ekseninde ele alınarak incelenmiştir.

I. EŞİTLİK İLKESİNE KISA BİR BAKIŞ

Genel tanımı olmamakla birlikte çok yönlü bir yapıya sahip olan eşitlik, iki veya daha fazla nesnenin sayısal ve nitelik açısından birbirinde eksik ya da fazla olmama durumunu ifade etmektedir.¹ Kavram her dönemde farklı tanımlanmış olması dolayısıyla göreceli bir yapıya sahiptir. Bu nedenle de şekil ve kapsam bakımından farklı birçok hukuki norma konu olmuştur.² Hukuksal eşitlik, özgürlük türü olmamasına karşın özgürlüğü gerçekleştiren ve güvence altına alan bir temel ilke olarak karşımıza çıkmaktadır.³ Zira özgürlük ve eşitlik kavramları

¹ Merih Öden, *Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003, s.17

² Ulaş Karan, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Anayasa Hukuku Işığında Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.36

³ İbrahim Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku-1 İnsan Haklarının Genel Kuramına Giriş*, İmge Yayınevi, Ankara, 2013, s.17

birbirinin tamamlayıcısı olup, bireylerin özgürlükleri ancak bu özgürlüklerden eşit bir şekilde yararlanma imkanına sahip olmaları durumunda anlamlı olacaktır.⁴

Eşitlik düşüncesinin gelişiminde en önemli adımlardan birisi Rönesans ve Reform hareketleri olmuş ve bu dalgalar sayesinde eşitlikçi toplum anlayışı yayılmaya başlamıştır.⁵ Ortaçağ toplumunun eşitsizlik üzerine inşa edilen egemen ilişkileri bu hareketler ile birlikte yerini birey odaklı bir düşünce yapısına bırakmıştır.⁶ 1776 yılında kabul edilen Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile bütün insanların eşit haklara sahip oldukları ifade edilirken⁷ siyasal liberalizmin gelişimi hızlanmış ve Fransız Devrimi'nin temelleri atılmıştır.⁸ Her ne kadar kadın hakları anlamında doğrudan bir mücadele aracı olmasa da eşitlik temeline dayalı olarak meydana gelen Fransız Devrimi, cinsiyet eşitliği anlamında tarihi bir rol oynamış ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin de temellerini oluşturmuştur.⁹ Ne var ki, tüm bireylerin eşit haklara sahip olduğu bilincinin bütün yurttaşlar yönünden oturması yakın zamana değin sürmüştür.¹⁰

Eşitlik ilkesine ilişkin en çok kullanılan ayırım, şekli ve maddi eşitlik ayırımıdır. Şekli eşitlik, tüm bireylerin sahip olduğu koşulların eşit olduğu varsayımından yola çıkarak eşit bireylerin eşit muamele görmesi temeline dayanan eşitlik anlayışıdır.¹¹ Ancak bireylerin farklılıklarını yok sayarak sadece benzer durumlarını dikkate alan bu anlayış eşitliği sağlama noktasında yetersiz kalabilmektedir.¹² Kaldı ki birey-

⁴ Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s.12

⁵ Öden, s.65

⁶ Atıl Cem Çiçek, Selçuk Aydın, Bülent Yağci, "Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme," *KAÜ İİBF Dergisi*, Kars 2015, C.6, S.9, s.274.

⁷ Cem Eroğlu, *Çağdaş Devlet Düzenleri*, Kırılgaç Yayınevi, Ankara, 2006, s.69,70

⁸ Halis Çetin, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, Orion Kitabevi, Ankara, 2007, s.36

⁹ Şükran Ertürk, *Uluslararası Belgeler ve Avrupa Birliği Direktifleri Işığında Çalışma Hayatımızda Kadın Erkek Eşitliği*, Belediye-İş Sendikası AB'ye Sosyal Uyum Dizisi, Ankara, 2008, s.17

¹⁰ Şeref Ünal, *Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997, s.70

¹¹ İdil Işıl Gül, Ulaş Karan, *Ayrımcılık Yasağı Kavramı*, Hukuk, İzleme ve Belgeleme, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.6

¹² Canan Ünal, *İş Hukukunda Yaş Ayrımcılığı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.31

lerin hangi şartlar altında aynı ya da benzer sayılacağı da belirsizdir. Şekli eşitlik anlayışına ilişkin eleştiriler maddi eşitlik anlayışını ortaya çıkarmıştır. Maddi eşitlik, bireyleri aynı varsaymak yerine farklılıklarına odaklanan eşitlik anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³ Bugün için benimsenen eşitlik anlayışı da bireylerin farklılıklarını olumsuz bir durum gibi değerlendirerek ortadan kaldırmak yerine kabullenip farklılıklara saygı duyulması gerektiğini temel almaktadır.¹⁴ Maddi eşitlik anlayışı farklı durumda bulunan kişilere farklı davranılmasını kabul etmekle birlikte, farklı muamelenin eşitsizlikleri giderme amacına hizmet etmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak bu noktada da ölçülülük ilkesinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.¹⁵

Eşitlik ilkesini tamamlayan ve sosyal devletin bir gereği olan fırsat eşitliği kavramı ise, sunulan olanaklardan herkesin eşit bir şekilde faydalanması olarak tanımlanmaktadır.¹⁶ Zira devletlerin sosyal yükümlülüğü, öncelikle zayıf olanların desteklenmesi esasını gerektirmektedir.¹⁷ Fırsat eşitliği, bireylerin aynı noktadan eşit şartlarda başlangıç yapabilmesini amaçlamaktadır.¹⁸ Başlangıçtaki durumu eşitlemek yerine sonuçları eşitlemeyi ön planda tutan sonuçlarda eşitlik anlayışı ise, eşitliğin en radikal hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Başlangıçtaki eşitsizlik durumunu sonuç itibarıyla toplumsal bir eşitliğe dönüştürmeyi hedeflemektedir.¹⁹

Eşitlik ilkesiyle ilişkili bir diğer kavram olan eşitlik hakkı; kanun önünde eşitlik, hukuk içinde eşitlik, eşit korunma ve haklardan eşit bir şekilde faydalanma hususlarına içeren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Anayasa'nın 10. maddesinde *Kanun Önünde Eşitlik* başlığı ile ele alınan hüküm, hakkın en yaygın kullanılan şekli olarak kabul edilmektedir. Söz konusu hükümde hukukun uygulanması sırasında eşitliğin sağlanması hedeflenmiş şekilde bir eşitlik anlayışının benim-

¹³ Gül, Karan, s.7

¹⁴ Karan, 2017, s.44

¹⁵ Karan, 2017, s.45

¹⁶ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> ErişimTarihi:14.04.2024

¹⁷ Zafer Gören, "Genel Eşitlik İlkesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2016, C.22, S.3, s.3286

¹⁸ Bryan Turner, Eşitlik, çev., Bahadır Şina Şener, Dost Kitabevi, Ankara, 2013, s.36,37

¹⁹ Turner, s.37

sendiği görülmektedir.²⁰ Madde hükmünde idareye iş ve eylemlerinde eşit davranma yükümlülüğü getirilmiş olup, bu bağlamda idare, eşitlik ilkesini işlevsiz hale getirmeyecek şekilde takdir yetkisini kullanmaya özen gösterilmelidir.²¹ Hakla ilişkili olan bir diğer kavram ise, hukuk içinde eşitlik kavramıdır. Bu kavram kanun önünde eşitlik anlayışının bir tamamlayıcısı olarak kabul edilmektedir.²² Aralarında çok önemli fark olmamakla birlikte kanun önünde eşitlik uygulayıcılar açısından yükümlülük öngörürken, hukuk içinde eşitlik anlayışı kanun koyucular nezdinde bir yükümlülük getirmektedir.²³ Eşitlik hakkının bir diğer alt başlığı olan hukuken eşit korunma ilkesi ise, kanun önünde eşitlik anlayışından farklı olarak bireyler arasındaki farklılıkları da göz önünde bulundurarak eşit olmayanların sonuçta eşitlenmesini amaçlamaktadır.²⁴ Bu bağlamda kavram, fırsat eşitliği ve sonuçlarda eşitlik kavramlarıyla da yakından ilişkilidir. İlke, bireylerin hukuki menfaatlerini eşit bir şekilde korurken aynı zamanda ayrımcılık ve farklılaştırmaya karşı menfaatlerin zedelenmesini de önlemeyi temin etmektedir.²⁵ Son olarak değinilecek alt ilke, hukuktan eşit faydalanma ilkesidir. Kavramla amaçlanan hakların düzenlenmesi, kullanılması, ileri sürülmesinde veya haklara erişimde eşitliğin sağlanmasıdır.²⁶ İlke ile fırsat eşitliğinin bir adım daha ötesine geçilerek, sonuçlarda eşitliğin sağlanması hedeflenmiştir.²⁷

II. TÜRK HUKUKUNDA EŞİTLİK İLKESİNİN GELİŞİMİ

Osmanlı Devleti'nde başlayan eşit yurttaşlık tartışmaları anayasa-cılık hareketlerini hızlandırmış ve fermanların ilan edilmesine olanak sağlamıştır. Ancak dönemin eşitlik anlayışı kadın erkek eşitliği anlayışından çok uzak olup, ırk ve din temelli bir yaklaşıma sahiptir. İlk

²⁰ Karan, 2017, s.62

²¹ Öden, s.140

²² Ünal, 2018, s.36

²³ Ulaş Karan, "Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Işığında Türk Hukukunda Ayrımcılık Yasağı" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2012, s.101

²⁴ Karan, 2012, s.102,103

²⁵ Öden, s.150,151

²⁶ Ayşegül Polat, "Cinsiyet Temelinde Ayrımcılık Yasağı" Yaşar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2024, s.42

²⁷ Karan, 2012, s.106

anayasamız olan Kanun-i Esasi'de de ne yazık ki, cinsiyet eşitliğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktaydı.²⁸ 1921 ve 1924 Anayasalarımızda da eşitlik ilkesi ve kadın erkek eşitliğine ilişkin bir hüküm bulunmaktayken, kadınların seçme seçilme hakkını elde etmeleriyle birlikte, 1924 Anayasası'nda 1934 yılında yapılan değişiklik²⁹ ile bu hak temeline kadın erkek eşitliği sağlanmıştır.

1961 Anayasası'nın 12. maddesinde *eşitlik* başlığı altında yer alan eşitlik ilkesi, bir hak olarak düzenlenmiştir. Sınırlı sayıda temelle sayılmış olan ilkede 1982 Anayasası'nda değişiklik yapılarak, benzeri sebepler ifadesi ile ayrımcılık temelleri genişletilmiştir. Ayrıca bir hak olmaktan ziyade devlet yönetimine egemen bir ilke olarak *kanun önünde eşitlik* başlığı altında yeniden düzenlenmiştir.³⁰ Hükme 2004 yılında kadın erkek eşitliği ilkesi eklenmiş³¹ ve devlete bunu sağlama yükümlülüğü getirilmiştir. Böylece cinsiyet eşitliği adına anayasal güvence sağlanmıştır. Pozitif ayrımcılığa ilişkin olarak 2010 yılında yeni düzenlemeler eklenmiş³² olup dezavantajlı grup ve bireyler için de bir koruma mekanizması getirilmiştir. Bu şekilde Anayasa'da güvence altına alınan eşitlik ilkesinin kapsam ve koruma alanı genişletilmiştir.

Anayasa Mahkemesi (AYM) de vermiş olduğu bir kararında *"Anayasa'da öngörülen eşitlik, "yasa önünde eşitlik" olup herkesin aynı hak ve yükümlülükler sahip olması anlamında değildir. Eşitlik, her yönüyle aynı hukukî durumda olanlar arasında söz konusudur. Hukuk felsefesine girmiş bir deyimle, "eşitlerin eşitliği" anlamındadır. Farklı durumda olanlara, yani eşit olmayanlara, farklı kurallar uygulanması, yani "eşit olmayanların eşitsizliği"; eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaz"* şeklindeki yorumu ile eşitlik anlayışını ifade etmiştir.³³

²⁸ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2021, s.163-167

²⁹ 5 Aralık 1934 tarihli ve 2599 sayılı "Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 10. ve 11. maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" ile yapılmıştır.

³⁰ Karan, 2017, s.61; Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, s.154

³¹ Ek fıkra: 07.05.2004 "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür."

³² Ek fıkra: 07.05.2010 "Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz."

Ek fıkra: 07.05.2010 "Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz."

³³ AYM, 1988/7 E. 1988/27 K. ve 27.09.1988 tarihli kararı

Eşitlik ilkesinin yansıması olarak karşımıza çıkan bir anayasal hüküm de kamu hizmetine girmede eşitlik hakkıdır. 1982 Anayasası kamu hizmetine girme hakkı kapsamında da ayrımcılığı yasaklamış³⁴ ve her Türk vatandaşının ayırım yapılmaksızın kamu hizmetine girme hakkını güvence altına almıştır. Hükmün ilk fıkrası bir eşitlik hakkı getirirken, ikinci fıkra kamu hizmetine girme özelinde ayrımcılığı yasaklayan bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki cinsiyetin belirleyici olduğu durumlarda hükme bir istisna getirilebilmektedir. Örneğin Devlet Opera ve Balesi'ne personel alımında balet ya da balerin özelinde cinsiyet belirtilerek ilana çıkmış olması ayrımcılık olarak nitelendirilmeyecektir.³⁵

Anayasa'daki hükümlere ek olarak eşitlik ilkesini güçlendirip somutlaştırarak temel insan haklarının korunmasına katkı olarak değerlendiren 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu 20 Nisan 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanun, idarelere eşit davranma yükümlülüğü getirirken eşitlik hakkının ihlaline sebebiyet verecek işleyiş ve uygulamalara karşı önleyici tedbir alma noktasında da yükümlülük yüklemektedir. İdare, yasalarca kendine tanınmış olan yetkileri kullanırken tesis ettiği işlemlerde aynı hukuki pozisyonda olanlara aynı muamelede bulunmakla mükelleftir.³⁶

II. KADININ EŞİT MEDENİ HAKLARA ERİŞİM SERÜVENİ

Kabul edildiği döneme göre ileri sayılabilecek eski Medeni Kanun (MK), bugünkü kadın erkek eşitliği algısından oldukça uzakta ve kadın hakları bakımından eşitlikçi, sosyal anlayışın gerisinde hükümler içermekteydi.³⁷ Ancak kanunda yer alan hükümler değerlendirilirken, bugünün bakış açısı ve değer yargıları yerine kanunun kabul edildiği dönemin koşullarının göz önünde bulundurulması daha isabetli ola-

³⁴ Gül, Karan, s.93

³⁵ Meltem Kutlu Gürsel, "Kamu Görevine Girişte Kadın-Erkek Eşitliği İlkesi Konusunda Bir Değerlendirme", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İzmir 2002, C.4, S.2, s.1065,1066

³⁶ Turan Yıldırım, Muhammed Göçgün, "İdarenin Düzenleyici İşlemlerinde Eşitlik İlkesi", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2016, C.3, S.2, s.44,58

³⁷ Demet Özdamar, *Türk Hukukunda Özellikle Türk Medeni Kanunu Hükümleri Karşısında Kadının Hukuki Durumu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s.76

caktır.³⁸ Buradan yola çıkarak da, eski MK'nın dönemin şartlarına göre devrimci nitelikte olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

1999 yılında yeni Türk Medeni Kanunu (TMK) için hazırlanan kanun tasarısı ile diğer ülkeler nezdinde de yapılan değişiklikler ve tartışmalar da göz önünde bulundurularak özellikle evlilik hukukuna ilişkin köklü değişiklikler öngörülmüş ve yeni düzenlemeler 4721 sayılı kanun ile yürürlüğe girmiştir. Yeni TMK'da gerek çağın gerekse toplumun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak kadın erkek eşitliğinin sağlanması adına çağdaş, yenilikçi ve laik nitelikte yeni düzenlemeler yapılmıştır.³⁹

MK'da kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik yapılan değişikliklerden biri miras hukukuna ilişkin olup kadın mirasçı ile erkek mirasçı arasındaki farkın kaldırılması amaçlanmıştır. Eski MK'nın 598/3. maddesinde⁴⁰ miras kalan tarımsal işletmelerin intikali konusunda bir ayırım yapılmış ve kadın ile erkek mirasçı arasında bir fark yaratılmıştır. Kanun koyucunun hükmü bu şekilde düzenlemesindeki temel amacı, tarım işletmelerinin küçük parçalara ayrılmasının önüne geçilmesidir.⁴¹ Ancak kadın aleyhine bir uygulamaya neden olan bu hüküm, eşitlik ilkesine ayırılık teşkil ettiğinden TMK'nın 661. maddesinde yeniden düzenlenerek kadın erkek arasındaki fark kaldırılmıştır. Söz konusu hüküm 2014 yılında tamamen kanundan çıkarılmıştır.

Yeni TMK ile birlikte eşitlik ilkesine uyum süreci kapsamında yeniden düzenlenen bir diğer hüküm de evlilik yaşına ilişkindir. Bireyin düşünmesi, karar vermesi veya sorumluluk alabilir duruma gelmesi ancak belli bir zihinsel ve fiziksel olgunluğu gerektirmekte olup evlilik kurumunun da bu olgunluk sonucunda verilen karar ile kurulması daha sağlıklı bir toplumsal oluşumu beraberinde getirecektir.

³⁸ Ahmet Kılıçoğlu, "Medeni Kanun Açısından Kadın Erkek Eşitliği", *Ankara Barosu Dergisi*, Ankara 1991, S.1, s.9

³⁹ Ayhan Uçar, "4721 sayılı Medeni Kanun ile Evliliğin Genel Hükümleri Alanında Yapılan Bir Kısım Değişiklikler Üzerine Düşünceler", *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Erzincan 2002, C.4, S.1-4, s.317

⁴⁰ 743 sayılı Medeni Kanun Madde 598/3: "Müteveffanın oğullarında hiçbiri, işletme hususunu bizzat üstüne almak istemezse kızları veya bunların kocaları işletmeye muktedir olmak şartıyla malların kendilerine tahsisini isteyebilirler."

⁴¹ Özdamar, 2002, s.220

Eski MK'nın 88. maddesinde⁴² kadın ve erkek için farklı evlenme yaşı öngörülmüş olup evlilik yaşının küçük ve farklı tutulması, evlilik dışı birleşmelere başvurunun önünün kesilmek istenmesi şeklinde gerekçelendirilmiştir. Eski kanunda toplumsal ve biyolojik özellikler nedeniyle kaynak kanundan farklı bir şekilde düzenlenen bu hüküm, yeni TMK'nın 124. maddesi⁴³ ile her iki cins bakımından da eşit olarak düzenlenerek eşitlik ilkesi bakımından önemli bir adım daha atılmıştır.⁴⁴ Ancak belirtmek gerekir ki, söz konusu düzenleme eşitliği sağlama noktasında amaca uygun ve elverişli olsa da asgari yaşa ilişkin bu düzenlemenin açık bir şekilde yaptırıma bağlanmadığı görülmektedir.

Eşitlik ilkesine aykırı olarak eski MK'da yer alan bir diğer hüküm de Kanun'un 152. maddesiydi.⁴⁵ Hükümde aile reisinin koca olduğu düzenlenmekteydi. Bu hüküm beraberinde ailenin oturacağı konutu seçme, birliği yönetme, çocuk ve eşin bakımını üstlenme rollerini beraberinde getirmekteydi. Hüküm aynı zamanda kadına da kocaya yardım etme ve evin bakımını sağlama yükümlülüğü getirerek⁴⁶ ataerkil düzenin bir yansıması olarak toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştiricisi rolünü üstlenmekteydi. Kocanın evin reisi olduğu yönündeki anlayış, eşit hak ve yükümlülüklerle sahip olması gereken eşlerin birine tanınan üstünlüğün açık göstergesi olup bu yaklaşım Alman ve İsveç Medeni Kanunlarını takiben TMK'da da terkedilmiştir.⁴⁷ Zira erkeğe tanınan bu üstünlük eril bir toplumsal sosyal yapının ürünü olarak karşımıza çıkmaktaydı.⁴⁸ 4721 sayılı TMK'nın 186. maddesiyle⁴⁹ birlikte eşitsizlik

⁴² 743 sayılı Medeni Kanun Madde 88: "Erkek on yedi, kadın on beş yaşını ikmal etmedikçe evlenemez."

⁴³ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 124: "Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez."

⁴⁴ Sera Reyhani Yüksel, "Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2014, C.18, S.2, s.182

⁴⁵ 743 sayılı Medeni Kanun Madde 152: "Koca birliğin reisidir. Evin intihabı karı ve çocukların münasip iâşesi, ona aittir."

⁴⁶ 743 sayılı Medeni Kanun Madde 153/2: "Kadın, müşterek saadeti temin hususunda gücü yettiği kadar kocasının muavin ve müşaviridir. Eve kadın bakar."

⁴⁷ Kılıçoğlu, s.10,11

⁴⁸ Yüksel, 2014, s.189

⁴⁹ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 186: "Eşler oturacakları konutu birlikte seçerler. Birliği eşler beraberce yönetirler. Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıkları ile katılırlar."

yaratan söz konusu hüküm yeniden düzenlenmiş ve eşlere aile birliğinin yönetimi bakımından eşit hak ve yükümlülükler getirilmiştir.

Aile reisliği anlayışının bir yansıması olarak eski MK'nın 154. maddesinde⁵⁰, evliliği temsile yetkili kişi koca olarak tanımlanmıştır. Hükümün devamındaki maddelerde de kocanın yetkili olmasının bir sonucu olarak şahsi sorumluluğundan söz edilmekteydi. Yeni TMK birliğin temsiline ilişkin kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik düzenlemeler⁵¹ getirirken aynı zamanda temsil yetkisinin kaldırılması, sınırlandırılması veya yetkinin geri verilmesi hususlarında da eşitlik ilkesini hayata geçirecek yeni hükümlere⁵² yer vermiştir.⁵³ Evliliğin temsiline ilişkin yeni düzenlemeler ile birlikte eşlerin birlikte temsil yetkileri kabul edildiğinden, üçüncü kişilere karşı müteselsil sorumlulukları söz konusu olmuştur.

Eşlerin hukuki işlemlerine ilişkin olarak da yeni TMK'da değişiklik yapılmış olup eşlere eşit şekilde hukuki işlem yapabilme yetkisi verilmiştir.⁵⁴ Karı koca arasında cebri icra yasağı ve kadının erkek eş lehine yapabileceği bazı tasarrufların geçerliliğine ilişkin hakim izni öngören düzenlemeler⁵⁵ de eşitlik ilkesine aykırılık teşkil ettiğinden yeni TMK'ya alınmamıştır.⁵⁶ Bu çerçevede eşler birbirlerine karşı olan alacakları için icraya başvuru yapabilecek ancak hacze iştirak ettikleri alacaklı diğer üçüncü kişilere karşı öncelikleri bulunmayacaktır.⁵⁷ Ayrıca yeni düzenlemede hukuki işlem serbestisi öngörüldüğünden koca lehine yapılacak herhangi bir tasarruf için de sulh hukuk hakiminin onayının alınmasının bir işlevselliği kalmamıştır.⁵⁸

⁵⁰ 743 sayılı Medeni Kanun Madde 154: "Birliği koca temsil eder. Mallarını idare konusunda karı koca hangi usulü kabul etmiş olursa olsun koca, tasarruflarından şahsen mesul olur."

⁵¹ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 188: "Eşlerden her biri, ortak yaşamın devamı süresince ailenin sürekli ihtiyaçları için evlilik birliğini temsil eder."; Madde 189: "Birliği temsil yetkisinin kullanıldığı hâllerde, eşler üçüncü kişilere karşı müteselsilen sorumlu olurlar."

⁵² Bkz. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 190,191

⁵³ Özdamar, 2002, s.227

⁵⁴ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 193: "Kanunda aksine hüküm bulunmadıkça, eşlerden her biri diğeri ve üçüncü kişilerle her türlü hukukî işlemi yapabilir."

⁵⁵ Bkz. 743 sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 167,168,169

⁵⁶ Uçar, 2002, S.321; Özdamar, 2002, s.229

⁵⁷ Özdamar, 2002, s.312

⁵⁸ Uçar, 2002, s.321

TMK'da hukuki işlem serbestisine ilişkin istisnalar öngörölmüş olup, bunlardan biri de aile konutu müessesidir. Aile konutu kavramı kanunda tanımlanmamış olmakla birlikte genel hatlarıyla eşlerin çocukları ile ortak yaşam alanları olan, aile faaliyetlerini yürüttükleri ve acı tatlı her türlü anıyı paylaştıkları konut olarak kullanılmaya elverişli taşınır veya taşınmaz yer olarak tanımlanabilir.⁵⁹ Eski kanun ev seçimini kocaya tanımış olmakla birlikte buna ilişkin kadına herhangi bir hak tanımamaktaydı. Yeni kanun ile birlikte aile konutuna ilişkin yapılacak işlemlerde eşlere sınırlandırma getirilmiştir.⁶⁰ Eşler hangi mal rejimini seçmiş olursa olsun birbirlerinin rızası olmadan ev üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunamayacakları hüküm altına alınmıştır. Müşterek konutu birlikte seçen eşlerin konut üzerinde ortak karar ile hareket edebilmeleri isabetli olmuştur.⁶¹ Kadın erkek eşitliğini temel alan yeni TMK, aile konutu müessesesiyle birlikte eşler arasında eşit hak prensibini bir kez daha koruma altına almıştır. Kanun koyucu bir yandan birey ve toplum çıkarlarını dengelerken diğer yandan bu dengenin aile içerisinde de oluşmasını sağlamak adına aile konutuna ilişkin yeni bir hüküm düzenlemiş ve böylece mülkiyet hakkına ilişkin hukuki işlem özgürlüğüne kamu yararını gözeterek bir sınırlama getirmiştir.⁶²

Karının meslek ve sanatı kenar başlığı ile eski kanunda yer alan kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan hüküm, kadın erkek eşitliğine aykırılık teşkil ettiği gerekçesi ile 1990 yılında AYM tarafından iptal edilmiştir.⁶³ Söz konusu hüküm eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmenin yanında hem çalışma hakkının ihlaline sebebiyet vermekte hem de uzun yıllar evli kalan kadına boşanma sonrasında kocası yüzünden iş hayatından uzak kalmanın zorluğunu yaşatmaktaydı.⁶⁴ Konuya ilişkin olarak eşitlik ilkesinin izlerini taşıyan yeni düzenleme ise, TMK'nın

⁵⁹ Ayhan Uçar, "4721 sayılı Medeni Kanun ile İhdas Edilen Yeni Bir Müessese: Aile Konutu Müessesesi", *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Erzincan 2006, C.X, S.1-2, s.403

⁶⁰ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 194: "Eşlerden biri, diğer eşin açık rızası bulunmadıkça, aile konutu ile ilgili kira sözleşmesini feshedemez, aile konutunu devredemez veya aile konutu üzerindeki hakları sınırlayamaz."

⁶¹ Uçar, 2002, s.322,323

⁶² Uçar, 2006, s.395

⁶³ AYM, 1990/30 E. 1990/31 K. Ve 29.11.1990 tarihli Kararı

⁶⁴ Kılıçoğlu, s.14

192. maddesi⁶⁵ olup eşlerin iş ve meslek seçiminde tamamen özgür oldukları açık bir şekilde hüküm altına alınmıştır.⁶⁶ TMK'da yer alan bu düzenleme eşlere iş ve meslek seçme özgürlüğü tanırken aynı zamanda her iki eş bakımından da bir sınırlamayla iş veya meslek seçiminde özen yükümlülüğü getirerek eşlerin evlilik birliğinin menfaatlerini göz önünden bulundurmaları gerektiğini belirtmiştir.⁶⁷ Fakat bu yükümlülüğün eşlerin kişilik haklarını zedelemeyecek şekilde makul bir gereklilikle değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.⁶⁸

TMK ile birlikte gelen yeniliklerden biri de kadının yerleşim yerine ilişkin düzenleme olmuştur. Yeni kanun ile birlikte evli kadının yerleşim yeri bakımından kocasına bağlı olma kuralı ortadan kaldırılmıştır. Eski MK'nın 21. maddesinde⁶⁹ evli kadının ikametgahının kocasının ikametgahı sayılacağı kural olarak düzenlenmişti. Bu kural kapsamında evli kadının bağımsız bir ikametgahı olamayacağı ve kocasına bağımlı olacağı kabul edilmişti. Yeni TMK ile yapılan düzenlemede⁷⁰ evli kadın yasal yerleşim yerine tabi kişiler arasında sayılmamıştır. Böylece kadına evli olsa dahi yerleşim yerini seçme özgürlüğü tanınmıştır.⁷¹ İkametgaha ilişkin bir diğer düzenleme ise, yeni kanunun 134. maddesi⁷² ile getirilmiş olup evlenecek kadın veya erkeğin

⁶⁵ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 192: "Eşlerden her biri, meslek veya iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda değildir. Ancak, meslek ve iş seçiminde ve bunların yürütülmesinde evlilik birliğinin huzur ve yararı göz önünde tutulur."

⁶⁶ Özdamar, 2002, s.215

⁶⁷ Murat Doğan, "Türk Medeni Kanunu'nun Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Getirdiği Yenilikler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2003, C.52, S.4, s.119,120

⁶⁸ Sera Reyhani Yüksel, "Kadın ve Erkeğin Eşit Haklara Sahip Olması İlkesinin Aile Hukuku Alanında Uygulanması", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara 2019, S.145, s.409

⁶⁹ 743 sayılı Medeni Kanun Madde 21: "Kocanın ikametgahı karının ve ana ve babanın ikametgahı velayetleri altındaki çocuğun ve mahkemenin bulunduğu yer vesayet altındaki kimsenin ikametgahı addolunur."

⁷⁰ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 21: "Velâyet altında bulunan çocuğun yerleşim yeri, ana ve babasının; ana ve babanın ortak yerleşim yeri yoksa, çocuğun kendisine bırakıldığı ana veya babanın yerleşim yeridir. Diğer hâllerde çocuğun oturma yeri, onun yerleşim yeri sayılır."

⁷¹ Ayşe Havutçu, "Evli Kadının Yerleşim Yeri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İzmir 2005, C.7, S.1, s.32-34

⁷² 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 134: "Birbiriyle evlenecek erkek ve kadın, içlerinden birinin oturduğu yer evlendirme memurluğuna birlikte başvururlar."

evlilik başvurusunu içlerinden birisinin yerleşim yerindeki evlendirme memuruna yapabilecekleri hükme bağlanmıştır. Bu şekilde eski kanunun 98. maddesinde⁷³ yer alan ve eşitlik ilkesine aykırılık teşkil eden kural terkedilmiştir.⁷⁴

Yargı kararlarına konu teşkil eden ve çok tartışılan bir diğer husus ise, evli kadının soyadı meselesidir. Zira aile birliği için ortak bir aile adının olmasının gerekip gerekmediği tartışması bir yana bırakılsa dahi ortak aile adı için sadece kadınların soyadını değiştirmek zorunda kalması her daim tartışma konusu olmuştur.⁷⁵ Kadının soyadına ilişkin ilk düzenleme 1926 tarih ve 743 sayılı MK'nın 153. maddesinde "*Karı, kocasının aile ismini taşır*" şeklinde yer almaktaydı. 1997 yılında yapılan değişiklik ile kural geçerliliğini devam ettirmekle birlikte kadına kocasının soyadından önce kendi soyadını taşıma hakkı verilmiştir. Söz konusu değişim kadın lehine görünse de eşitlik ilkesinin tam olarak sağlanması noktasında yetersiz kalmıştır. Maddenin iptaline ilişkin olarak AYM'ye yapılan başvuru⁷⁶ reddedilerek hüküm bu haliyle yürürlükte kalmıştır. Ne var ki bu düzenleme tüm eleştirilere rağmen 4721 sayılı TMK'nın 187. maddesinde⁷⁷ de aynen korunarak yürürlüğünü sürdürmüştür.⁷⁸ Kanunda yer alan bu düzenleme gerek iç hukukumuzda gerekse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılma Sözleşmesi'ne (KKAOKS) aykırılık teşkil etmekte, eşlerin evlenme ve boşanma esnasında eşit hak ve yükümlülüklerle sahip olması gerektiği teminatını sağlamamaktaydı.⁷⁹

⁷³ 743 sayılı Medeni Kanun Madde 98: "Beyan için evlenecek erkeğin ikametgahı belediyesine müracaat olunur."

⁷⁴ Ebru Ceylan, "Yeni Türk Medeni Kanunu'na Göre Kadının Hukuki Durumu", İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, İstanbul 2016, C.2, S.1, s.86

⁷⁵ Özge Yücel, "Medeni Hukuk Açısından Toplumsal Cinsiyet, Şiddet ve Ayrımcılık", (ed.) Gülriz Uygur, Nadire Özdemir, *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s.346

⁷⁶ AYM, 1997/61 E. 1998/59 K. ve 29.09.1998 tarihli Kararı

⁷⁷ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 187: "Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruya kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir."

⁷⁸ Doğan, s.124

⁷⁹ Ayşe Havutçu, Yasemin Kalkancı, "Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Işığında Kadının Soyadı", İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, İstanbul 2020, C.6, S.2, s.140,141

Kadının soyadına ilişkin sert algının kırılmış olmasına rağmen yeni kanunda kocanın soyadını taşıma zorunluluğunun ortadan kalkmaması⁸⁰ ve eşitliğin tam anlamıyla sağlanamaması konunun yargıya intikaline sebebiyet vermiş ve Ünal Tekeli davası⁸¹ ile birlikte pozitif hukuk nezdinde de tartışılmaya başlanmıştır.⁸² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) konuya ilişkin olarak 2004 yılında vermiş olduğu ihlal kararı tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır.⁸³ Türkiye aleyhine verilen bu karar sonrasında evli kadının soyadına ilişkin düzenlemenin yeniden kaleme alınması gerektiği savunulmuştur.⁸⁴ AİHM'nin kararı kanunda bir değişikliğe gidilmesini sağlayamamıştır. Hükmün iptali için AYM'ye yeniden açılan davada mahkeme, aile birliğini ve kamu düzenini gerekçe göstererek hükmün bir hak ihlali ne neden olmadığını ve Anayasa'ya aykırılık teşkil etmediğini ifade etmiştir.⁸⁵ AYM'nin esas hakkında inceleme yaptığı davalarda kararın Resmî Gazete'de yayımlanmasından itibaren on yıl geçmedikçe yeniden Anayasa'ya aykırılık iddiasında bulunamayacağından⁸⁶ kadının soyadı meselesi yakın zamana kadar bir norm denetimi incelemesine konu olmamıştır.

Konuya ilişkin olarak her ne kadar norm denetimi yapılmasa da 2010 yılında hukukumuza giren bireysel başvuru yoluyla evli kadının soyadı meselesi yeniden AYM nezdinde incelenmeye başlanmıştır. Mahkeme konuyu ilk olarak Sevim Akat Ekşi isimli vatandaşın başvurusu⁸⁷ üzerine ele alarak kadının sadece evlenmeden önceki soyadını kullanmak istemesinin yetkili makamlarca engellenmesinin manevi

⁸⁰ Serap Helvacı, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ve Anayasa Mahkemesinin Kararları Işığında Evli Kadının Soyadı", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, İstanbul 2015, C.35, S.1, s.158,159

⁸¹ AİHM, Ünal Tekeli/Türkiye, Başvuru No:29865/96, 16.11.2004 tarihli Kararı

⁸² Havutçu, Kalkancı, s.141

⁸³ Serap Helvacı, Gediz Kocabaş, "Fransız, Alman, İsviçre ve Türk Hukuklarında Kadının Soyadı", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2015, C.21, S.2, s.635

⁸⁴ Yüksel, 2014, s.186

⁸⁵ AYM, 2009/85 E. 2011/49 K. ve 10.03.2011 tarihli Kararı

⁸⁶ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 152/4: "Anayasa mahkemesinin işin esasına girerek verdiği ret kararının resmî gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz."

⁸⁷ AYM, Sevim Akat Ekşi, Başvuru No:2013/2187, 19.12.2013 tarihli Kararı

varlığına ilişkin bir ihlal oluşturduğuna karar vermiştir. Mahkeme kararında uluslararası sözleşmelere de atıfta bulunarak konuyu AİHS'nin 14. maddesinde yer alan ayrımcılık yasağı bağlamında da değerlendirmiştir. Zira Avrupa AİHS iç hukukumuzda doğrudan uygulanma kabiliyetine sahiptir.⁸⁸ Bu karar sonrasında konuya ilişkin olarak yapılan bireysel başvurularda da AYM benzer gerekçeler ile Anayasa'ya aykırılık kararları vermiştir.⁸⁹

Kadının soyadına ilişkin yargı serüveninde önemli bir aşama olan 2015 tarihli Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararında⁹⁰ da soyadının bir insan hakkı olduğu ve kadın erkek eşitliği bağlamında aynı uygulamaya tabi olması gerektiği uluslararası sözleşmelere ve AİHM kararına atıf yapılarak ifade edilmiştir. Bütün bu karar ve tartışmaların akabinde AYM'ye yapılan somut norm denetimi yoluyla bir başvuru daha yapılmıştır. AYM'nin bireysel başvurularda vermiş olduğu ihlal kararlarına rağmen, konuya ilişkin yeni bir düzenleme yapılmamış olması sadece kadınlar yönünden değil aynı zamanda farklı bir aile soyadı kullanmak isteyen erkekler yönünden de bir hak ihlaline sebep olmaktadır.⁹¹ Mahkemenin 2023 yılında vermiş olduğu hükmün iptaline ilişkin karar⁹² ile birlikte yıllar boyu süren soyadı tartışmalarının kadın erkek eşitliği bağlamında çözülerek nihayete erdirilmesi için bir fırsat doğmuştur.⁹³ Anayasal ilkelerin ihlalinin yanında söz konusu maddenin yürürlükte kalması, kadınların hak talepleri için açacakları davalar ile yargının yükünü de arttırmaya devam edeceğinden⁹⁴ karar son derece isabetli olmuştur. Ancak sorunun tam olarak çözülebilmesi için uluslararası sözleşmeleri göz önünde bulundurarak, kadın erkek

⁸⁸ Özge Erbek Odabaşı, "Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Evli Kadının Soyadı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İzmir 2017, C.19, S.1, s.88

⁸⁹ Bkz. AYM, Gülsim Genç, Başvuru No:2013/4439, 06.03.2014 Tarihli Kararı; AYM, Neşe Aslanbay Akbıyık, Başvuru No:2014/5836, 16.04.2015 tarihli Kararı; AYM, Ayşe Sena Sezgin Arslan, Başvuru No:2014/13367, 15.04.2015 tarihli Kararı

⁹⁰ YHGK, 2014/889 E. 2015/2011 K. ve 30.09.2015 tarihli Kararı

⁹¹ İmge Işıklar Ülgen, "Evlendikten Sonra Kadınların Münhasıran Kendi Soyadlarını Kullanması", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara 2023, S.168, s.36

⁹² AYM, 2022/155 E. 2023/38 K. ve 22.02.2023 tarihli Kararı

⁹³ Zeynep Güler Özer, "Anayasa Mahkemesi'nin TMK m. 187'nin İptaline İlişkin Kararının Analizi ve Düzenleme Önerisi", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Ankara 2023, S.55, s.530

⁹⁴ Odabaşı, s.102

eşitliği anlayışı ile eşlerin ortak iradesini önemseyen ve özgürlüklerini koruyan yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır.⁹⁵ Zira hükmün iptali ile birlikte çözülmeye muhtaç birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin TMK'nın 321. maddesinde düzenlenen çocuğun soyadına ilişkin hükmün nasıl uygulanacağı bir soru işareti oluşturmaktadır. Zira maddede çocuğun ailenin soyadını alacağı hüküm altına alınmış olup AYM'nin iptal kararı ile aile soyadına ilişkin bir hukuk boşluğu oluşmuştur.⁹⁶ İptal edilen hükmün yeni sorunlara yol açmaması için, kanun koyucunun konuya ilişkin en kısa zamanda yeni bir düzenleme yapması beklenmektedir.⁹⁷

Eski kanun döneminde var olup yeni TMK'ya aktarılan ve eşitlik ilkesi nezdinde değerlendirilmesi gereken bir diğer konu da boşanan kadın için öngörülen bekleme süresidir. Eski MK'nın 95. maddesinde⁹⁸ düzenlenen hüküm yeni kanun döneminde de korunarak boşanan kadın için üç yüz gün süreyle evlenme yasağı devam ettirilmiştir. Kanun koyucunun önceki yıllarda bu düzenlemeye ihtiyaç duymuş olması makul kabul edi-

⁹⁵ Ülgen, s.44

⁹⁶ Mustafa Şahin, "Anayasa Mahkemesi'nin İptal Kararı Ardından Türk Hukukunda Evli Kadının ve Çocuğun Soyadı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara 2024, S.170, s.32-33

⁹⁷ AYM'nin kadının soyadına ilişkin hükmü iptal etmesi ile birlikte oluşan boşluk, 9. Yargı Paketi'nin 15. maddesinde yer alan eski düzenlemeye paralel bir düzenleme ile giderilmek istenmiştir. Kamuoyunun yakından takip ettiği söz konusu düzenleme, kadın erkek eşitliği bağlamında yeniden tartışmalara neden olmuştur. AYM'nin 2011 yılında vermiş olduğu kararına gerekçe teşkil eden aile kurumunun bütünlüğü esasına benzer yönde değerlendirmeler ile eski düzenlemenin devam etmesi gerektiğini savunan siyasilerin görüşlerinin yanında, çağın ve modern dünyanın bir gereği olarak soyadı özelinde de mutlak eşitliğin sağlanmasında geç bile kalındığı hususu, sivil toplumun bir meselesi haline gelmiştir. STK'ların eylem ve söylemlerinin de etkisi bu konuda güçlü bir kamuoyu oluşmasına olanak sağlamıştır. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun raporunda düzenlemeye ilişkin getirilen eleştiriler, AYM'nin iptal kararının nasıl etkisiz hale getirilmeye çalışıldığını gözler önüne sermektedir. (Rapor için Bkz. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T2/DosyaKomisyonRaporunuVerdi/355a4c58-ed8e-4761-b96b-c490a93c37a7.pdf> Erişim Tarihi: 17.11.2024) 28. Dönem 3. Yasama Yılı 16. Birleşim'inde teklifin 15. maddesi kanun metninden çıkarılmıştır. Teklifin bu haliyle kabul edilmemiş olması kadın erkek eşitliği adına güzel bir gelişme olarak kabul edilse de kadının soyadı meselesi çözülmeye muhtaç bir sorun olarak güncelliğini devam ettirmektedir.

⁹⁸ 743 sayılı Medeni Kanun Madde 95: "Kocasının vefatı veya boşanma sebebiyle dul kalan yahut evliliğinin butlanına hükmedilen kadın; vefattan, boşanmadan veya butlan hükmünden itibaren üç yüz gün geçmedikçe tekrar evlenemez."

lebilir ise de günümüz teknolojisi ve bilimsel ilerlemeler göz önünde bulundurulduğunda makul ve ölçülü bir sınırlama olduğu söylenemeyecektir. Zira bu gelişmeler ışığında soy bağı oldukça hızlı ve kolay yöntemlerle tespit edilmektedir.⁹⁹ TMK'nın 132. maddesinde¹⁰⁰ yer alan bu düzenleme benzer gerekçeler ile AİHM'ye de konu olmuş ve mahkeme kadınların gebe olmadıklarını ispat etmedikçe 300 gün süreyle evlenemeyeceklerine ilişkin hükmü, hem ayrımcılığa yol açması hem de özel hayatın ifşa edilmesine sebebiyet vermesi gerekçeleri ile sözleşmeye aykırı bulmuştur.¹⁰¹ Kanaatimizce de eşitlik ilkesine açık bir şekilde aykırılık teşkil eden ve kadına biçilen geleneksel kodlar ile toplumsal cinsiyet rollerini destekleyen bu düzenlemenin iptal edilmesi gerekmektedir.

TMK ile hukukumuzda getirilen yeniliklerden biri de edinilmiş mal rejimidir. Eski kanun döneminde uygulanan mal ayrılığı rejiminde boşanma sonrasında kadın ekonomik olarak zor duruma düşmekte ve kadın aleyhine bir mağduriyet oluşmaktaydı. TMK'nın 202-281. maddelerinde düzenlenen edinilmiş mal rejimi ile evlilik birliği içerisinde çalışma fırsatı bulamamış kadının, boşanma sonrasında muhtemel ekonomik güvencesizlik durumunun önüne geçilmek istenmiştir.¹⁰² Fakat bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husus iş hayatının içinde olan kadının ev içi emeğinin bu rejim kapsamında görünmez olması durumudur. Çalışmayan kadınların ev içi emekleri bu rejim ile gözetilirken, çalışan kadınların emekleri ne yazık ki göz ardı edilmiştir. Bu durum kadınlar arasında istenmeyen bir haksız sonucun doğmasına sebebiyet vermektedir.¹⁰³ Belirtilmesi gereken bir diğer husus da edinilmiş mal rejiminin ancak 2002 tarihinden sonra gerçekleşen evliliklerde geçerli olmasıdır. Bu durum önceki yıllarda evlenmiş olan kadınlar bakımından da bir eşitsizlik yaratmaktadır. İç hukukumuzda yer alan söz konusu düzenleme KKAOKS ile de çelişmektedir.¹⁰⁴

⁹⁹ Yücel, s.344,345

¹⁰⁰ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 132: "Evlilik sona ermişse, kadın, evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün geçmedikçe evlenemez."

¹⁰¹ AİHM, Nurcan Bayraktar/Türkiye, Başvuru No:27094/20, 27/06/2023 Tarihli Kararı

¹⁰² Özdamar, 2002, s.289-291

¹⁰³ Akın Ünal, "Edinilmiş Mallara Katılma Rejimine Eleştirel Bir Bakış", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2019, C.23, S.4, s.124,125; Yüksel, 2014, s.194

¹⁰⁴ Demet Özdamar, CEDAW Sözleşmesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s.45,47

III. GELENEKSEL CEZA HUKUKUNUN MODERNLEŞME SÜRECİ

Kadının insan haklarına dair yapılmak istenen iyileştirmeler, her daim bir direnç ile karşılaşmıştır. Özellikle cinsel suçlar bakımından yapılan düzenleme ve normlar toplumun tepkisi ile karşılaşmış olup bu tepki din, gelenek, kültür ve ahlak yargılarından bağımsız değildir. Ataerkilliği besleyen bu yapılar ceza hukukunun yapılanmasında da büyük rol oynamıştır.¹⁰⁵ Yıllar içinde gelişen insan hakları algısı ceza hukukunda da karşılık bulmuş ve dünden bugüne birçok düzenlemede kadın hakları ve eşitlik temelli değişiklik yapılmıştır.

İlk olarak belirtmek gerekir ki, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) ile Anayasa'da yer alan eşitlik ilkesi tekrarlanarak kanun sistematüğinde yerini almıştır.¹⁰⁶ Ancak zaten Anayasa'da koruma altına alınan bir hak ve ilkenin bir kez daha kanunda yer almasında isabet görülmemiş olup kanundaki bu yenilik eleştiri konusu olmuştur.¹⁰⁷ Önceki kanunda olmayıp TCK'ya eklenen konuyu ilişkin bir diğer düzenleme de ayrımcılık suçu¹⁰⁸ olmuştur. Suça ilişkin olarak dikkat edilmesi gereken iki husus bulunmaktadır: Birincisi hükümde ayrımcılık temelleri sınırlı sayıda sayılmakta olup, kanunilik ilkesi gereği sayılan temeller dışındaki bir başka neden suça konu teşkil etmeyecektir. İkincisi ise, suçun bu sayılan temeller bağlamında işlenip işlenmediğinin tespit ve ispatı da ayrı bir zorluk oluşturmaktadır.¹⁰⁹ Zira diğer kanunların bazı

¹⁰⁵ Türkan Yalçın, *Türk Ceza Hukukunda Kadın*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2019, s.83

¹⁰⁶ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 3/2: "Ceza kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, milli veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konumları yönünden ayrım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınamaz"

¹⁰⁷ Nur Centel, "Yeni Türk Ceza Yasası ve Kadın", s.6, <http://nurcentel.com/Makaleler/Yenitckvekadın.Pdf> Erişim Tarihi:24.01.2024

¹⁰⁸ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 122: "(1) Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle; a) Bir kişiye kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini, b) Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını, c) Bir kişinin işe alınmasını, d) Bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını, engelleyen kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."

¹⁰⁹ Ahmet Caner Yenidünya, "5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Ayrımcılık Suçu", *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, İstanbul 2006, C.4, S.11, s.112

hallerde izin verdiği ispat yükünün yer değiştirilmesi durumunun, TCK'da düzenlenmemesi de madde ile amaçlanan hukuki korumanın iyice zayıflamasına sebebiyet vermektedir.¹¹⁰ Maddenin suça uygulanışındaki tüm zorluklar bu suçtan alınan mahkumiyet sayısının yok denecek kadar az olmasına neden olmakta ve bundan dolayı suçun caydırıcı olma özelliğine ket vurmaktadır.¹¹¹

Cinselliğin genel adapla ilişkilendirilemeyeceği ve bireysel bir özgürlük sorunu olduğu düşüncesi, ceza hukuku sistematığında cinsel suçların genel adap ve aile nizamı başlığından çıkarılarak kişilere karşı suçlar başlığı altında cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar kısmında düzenlenmesinin önünü açmıştır.¹¹² Eski TCK'nın 414 ve 416. maddelerinde düzenlenen ırza geçme suçu düzenlenirken 414/2, 417 ve 418. maddelerde suçun ağırlaştırıcı nedenleri ile ve nihayet 434 ve 438. maddelerinde suçun hafifletici sebepleri düzenlenmiştir.¹¹³ Cinsel şiddetin en çok görünen şekli olarak karşımıza çıkan ırza geçme suçu¹¹⁴ yeni TCK'da bütüncül bir şekilde ele alınarak cinsel saldırı suçu¹¹⁵ başlığı altında düzenlenmiştir. Hüküm önceki kanun döneminde güncel düzenlemeden farklı olarak failin yalnızca erkek olabileceğini düzenlemekteydi. Ayrıca cinsel organa başka bir nesnenin sokulması ya da oral ilişki de suçun özellikleri arasında sayılmamaktaydı. Bir diğer farklılık ise kadının rızasını almadan kocanın normal yoldan ilişki kurması suç kapsamında değerlendirilmemişti.¹¹⁶ Çağdışı kalmış bu hükmün kapsamının ve muhataplarının genişletilerek insan hak-

¹¹⁰ Ulaş Karan, "Türk Hukukunda Ayrımcılık Yasağı ve Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesinin Uygulanabilirliği", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara 2007, S.73, s.160

¹¹¹ Gizem Kübra Özen Aykotalp, "Nefret ve Ayrımcılık Suçu", *Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Tekirdağ 2021, C.2, S.2, s.448

¹¹² Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s.323

¹¹³ Sulhi Dönmezer, *Genel Adap ve Aile Düzenine Karşı Cürümler*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1983, s.49

¹¹⁴ 765 sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 414: "Her kim 15 yaşını bitirmeyen bir küçüğün ırzına geçerse beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasına mahkûm olur."

¹¹⁵ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 102: "Cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlâl eden kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."

¹¹⁶ Yalçın, s.99

larına uygun bir şekilde kanun sistematığında yeniden düzenlenmesi, kişi hürriyeti ve cinsel özgürlük bağlamında korunan hukuki menfaat açısından oldukça isabetli olmuştur. Ayrıca evlilik içi tecavüzleri özel alana müdahale olarak kabul ederek suç kabul etmeyen eski kanun dönemindeki algı, kadının kocaya tabi olduğu görüşünün zayıflaması ile birlikte değişerek TCK'nın 102/2. maddesinde şikâyetle bağlı bir suç olarak sayılmıştır.¹¹⁷

Söz konusu suça ilişkin olarak çalışma konusu bağlamında ele alınması gereken diğer iki düzenleme de eski TCK'nın 434¹¹⁸ ve 438.¹¹⁹ maddeleridir. Kanun koyucu 434. maddeyi mağdurun evlenme ile birlikte acı ve kederinin giderileceği aynı zamanda toplum içerisinde karşılaşacağı olası kötü durumlardan korunacağı düşüncesi ile kabul etmiştir.¹²⁰ Söz konusu hükümle güdülen amaç aile menfaatinin üstünlüğü sağlamak ve meydana gelebilecek zararlarının önüne geçmektir.¹²¹ Aynı zamanda kadının toplumdan dışlanmasını engellemek ve bir daha evlenemeyeceği düşüncesini ortadan kaldırarak bu şekilde evliliğini kolaylaştırmaktır.¹²² Ancak kirlenmiş olduğu düşüncesinden hareketle kadının evlendirilmesi onun bir kez daha mağduriyetine sebebiyet vermektedir. Fail açısından ise, bu hüküm bir cezalandırma aracı olmaktan ziyade suçluyu kurtarıcı olarak atfetme görevi görmektedir.¹²³ Eşitlik anlayışından uzak olan bir diğer düzenleme de fuhşu meslek edinen kadınların cinsel saldırıya maruz kalmalarını hak gören 438. madde idi. Hükümün lafzından anlaşılıyor ki, seks işçiliği yapan kadınlara bedenleri üzerinde söz söyleme ve tasarrufta bulunma hakkı

¹¹⁷ Yalçın, s.104

¹¹⁸ 765 sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 434: "Kaçırılan veya alıkonulan kız veya kadın ile maznun veya mahkumlardan biri arasında evlenme vukuunda koca hakkında hukuku amme davası ve hüküm verilmiş ise cezanın çektilmesi tecil olunur.

¹¹⁹ 765 sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 438: "Irza geçmek ve kaçırmak fiilleri fuhşu kendine meslek edinen bir kadın hakkında irtikâp olunmuş ise, ait olduğu maddelerde yazılı cezaların üçte ikisine kadar indirilir."

¹²⁰ Sedat Bakıcı, Genel Adap ve Aile Düzenine Karşı Cürümler, Adalet Yayınevi, Ankara, 1994, s.491

¹²¹ *Dönmezer*, s.141

¹²² Fahri Gökçen Taner, "Kadının Eşitlik Mücadelesi ve Cinsel Suçlarda Dönüşüm", İçinde, (ed.) Gülriz Uygur, Nadire Özdemir, Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s.252

¹²³ Yalçın, s.138

tanınmamış ve kullanılmaya hazır birer obje olarak görülmüşlerdir. Cinsel açıdan kolay ulaşılabilir olan kadınlar, köleleştirilmeye hazır birer meta olarak kabul edilmiştir.¹²⁴ Söz konusu hüküm kadınlar arasında bir ayrıştırmaya neden olduğu gibi, ayrıca aşağılayıcı olması sebebiyle birçok eleştirinin de muhatabı olmuştur.¹²⁵

Yeni TCK kapsamına alınmayan bir diğer düzenleme de eski kanunun 423. maddesinde¹²⁶ yer alan evlenme vaadiyle kızlık bozma¹²⁷ suçudur. Hüküm bekaret noktasında kadınlar arasında bir ayrımcılık yaparak, bakire olmayan kadının kandırılarak istismara uğramasını cezalandırmamaktaydı.¹²⁸ Yine evlenme yasağı olan kişiler arasında evlenmenin mümkün olmayacağı açık olduğundan evlenme sözü kandırıcı nitelikte sayılmamış ya da failin evli olduğunu bilen mağdurun bu evliliği biliyor olması, yine bir cezalandırılmama hali olarak kabul edilmiştir.¹²⁹ Tüm şartların cezalandırılmaya elverişli olduğu durumlarda dâhi mağdurun evlenme vaadiyle cinsel ilişkiye zorlandığının ispatı oldukça zor olduğundan bunun için kızlık zarı muayenesi yapılmak zorundaydı.¹³⁰ Bu durum kadın açısından onur kırıcı bir vaziyet oluşturmaktaydı. Uluslararası sözleşmelere de aykırılık teşkil eden bu hükmün, yeni yasaya alınmamış olması isabetli olmuştur.¹³¹

¹²⁴ Catharine A. Mackinnon, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, (çev.) Türkan Yöney, Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul, 2020, s.164

¹²⁵ Yalçın, s.150

¹²⁶ 765 sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 423: "Her kim on beş yaşını dolduran bir kızı alacağım diye kandırıp kızlığını bozarsa altı aydan iki seneye kadar hapsolunur."

¹²⁷ Yeni TCK kavram olarak kullanılmamakla birlikte eski kanun döneminde yer verilen kavram, toplumsal cinsiyet algısının kanun koyucu nezdinde oldukça sorunlu bir noktada olduğunun açık göstergesidir. Yasaların değiştirici ve dönüştürücü fonksiyonları göz önünde bulundurulduğunda, kanun koyucunun kullanmış olduğu terminolojinin hangi amaca hizmet ettiği eleştiriye muhtaçtır. Toplumsal algı üzerinde yadsınamaz bir etkiye sahip olan yasalar, sadece içerik yönünden değil aynı zamanda söylem olarak da ataerkil ideolojiyi besleyen bir mekanizmaya dönüşmemelidir. Bu anlamda hukukta cinsiyetçi bakış açısının ortadan kaldırılması için sadece TCK kapsamında kavramın kullanılmaması yeterli olmayıp, cinsiyetçi söylemden arındırılmış dil birliğinin tüm yasalar ve hukuk metinleri bağlamında sağlanması amaç haline getirilmelidir.

¹²⁸ Yalçın, s.123

¹²⁹ Bakıcı, s.264

¹³⁰ Yalçın, s.125

¹³¹ Centel, s.7

765 sayılı TCK'nın 429. maddesinde¹³² düzenlenen kız ve kadın kaçırma¹³³ suçuna ilişkin hükümde öncelikle mağdurun reşit olup olmama durumuna göre bir ayırım yapılmış, sonrasında ise, kadının evli olma durumu ağırlaştırıcı neden sayılarak buna göre bir ceza oranı belirlenmiştir.¹³⁴ Böylece bir erkeğin "malı" olarak görülen evli kadın, hukuken de daha fazla korunmaya değer görülmüştür. Suç ile korunun hukuki değer herkes için eşit özgürlük olması gerekirken kanun koyucu evli-evli olmayan kadın arasında bir eşitsizlik yaratmıştır.¹³⁵ Belirtmek gerekir ki ayrılık halinde henüz boşanma kararının kesinleşmemiş olması hali de yine ikinci fıkra nezdinde ağırlaştırıcı neden kapsamında değerlendirilmiştir.¹³⁶ Fakat evden ayrılan kadının, kocası ya da diğer ilgili kişiler tarafından zorla eve geri getirilmesi durumunda manevi unsurun oluşmaması nedeniyle suçun gerçekleşmediği kabul edilmiştir.¹³⁷ Yeni TCK'da suçun mağduru bakımından bir ayırım yapılmaksızın *kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçu*¹³⁸ başlığı altında hukuken korunan değer yalnızca kişi özgürlüğüne bağlanmıştır.

Eski TCK'da eşitlik ilkesine aykırı şekilde düzenlenen bir diğer hüküm de zina suçuydu. Zina en eski çağlardan beri ağır cezalar ile

¹³² 765 sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 429: "(1) Her kim cebir ve şiddet veya tehdit veya hile ile şehvet hissi veya evlenme maksadıyla reşit olan veya reşit kılınan bir kadını kaçırsın veya bir yerde alıkoyarsa üç seneden on seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Kaçırılan kadın evli ise ağır hapis cezası yedi seneden aşağı olamaz."

¹³³ Böyle bir ayrımı ihtiyaç olarak gören kanun koyucu, öz değerinden kopararak ataerkinin kalıpları doğrultusunda kadına yeniden bir değer biçme yoluna gitmiştir. Kimliği ve bedensel bütünlüğü ikinci bir plana atılarak, kadınlar bekarete sahip olup olmaması ya da bir erkeğin egemenlik alanına girip girmemesi üzerinden bir isimlendirilme objesi haline dönüştürülmüştür. Bu bakış açısı toplumsal cinsiyet kalıplarını pekiştirerek, sadece cinsiyetler arası eşitsizliğe değil, aynı zamanda kadınlar arasında da bir değer ayrımı öngörerek hemcinsler arasında bir eşitsizliğe sebebiyet vermektedir.

¹³⁴ Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Emin Artuk, Ahmet Caner Yenidünya, "Türk Ceza Hukukunda Kız, Kadın ve Erkek Kaçırma Suçları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara 2004, S.54, s.105-137

¹³⁵ Yalçın, s.132,133

¹³⁶ Bakıcı, s.366

¹³⁷ Bakıcı, s.367

¹³⁸ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 109: "Bir kimseyi hukuka aykırı olarak bir yere gitmek veya bir yerde kalmak hürriyetinden yoksun bırakan kişiye, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası verilir."

cezalandırılması gereken bir suç olarak kabul edilmiştir.¹³⁹ Suçla korunan hukuki değerın toplumsal ahlak olduğunu savunan yazarlar varsa da aile içinde sadakat yükümlülüğünün korunduğuna ilişkin görüş de yaygındır. Bir kısım yazar ise, ferdi menfaatten ziyade kamusal değer taşıdığını ileri sürmektedir.¹⁴⁰ Eşitlik fikrinin yaygınlaşması ile birlikte zina suçunun sadece kadın tarafından işlenebileceği anlayışı zaman içerisinde -yine erkek lehine yorumlansa da- değişmiştir.¹⁴¹ Eski TCK'nın 440. maddesinde¹⁴² düzenlenen kadının zinasının ilk halinde sadece eylemi gerçekleştiren kadın cezalandırılırken, yapılan değişiklik ile kadının evli olmasını bilmesine rağmen eyleme katılan erkeğın de cezalandırılması öngörülmüştür. Kanunun 441. maddesinde¹⁴³ düzenlenen erkeğın zinasında ise, yalnızca devamlılık arz eden ilişki suç kapsamında değerlendirilirken geçici ilişkiler suç teşkil etmemekteydi.¹⁴⁴ Zina suçuna ilişkin kocaya tanınan bu kanuni üstünlük, eşitlik ilkesinin ihlali olarak kabul edilmiş olup, Anayasa'ya aykırılık teşkil ettiğı ifade edilmiştir.¹⁴⁵

Bugün için halen güncelliğini koruyan ve eşitlik algısından uzak olan bir ceza hukuku sorunu da namus cinayetleridir. Tarihi gelişimine bakıldığında, kavramın aslında sosyal ve ekonomik yapıya dayanan politik bir olgu olduğu görülmektedir. Namus olgusunun erkeğın kadının üzerindeki tahakkümünün bir aracı olarak eril toplumun örgütlenmesinde önemli bir rol üstlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁴⁶

¹³⁹ Dönmezer, s.395

¹⁴⁰ Zeki Hafızoğulları, *Zina Cürümleri*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1983, s.32-35

¹⁴¹ Naci Şensoy, "Zina Cürmü", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul 1942, C.8, S.1-2, s.74

¹⁴² 765 sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 440: "Zina eden karı hakkında altı aydan üç seneye kadar hapis cezası tertip olunur. Karının evli olduğunu bilerek bu fiilde ortak olan kimse hakkında da aynı ceza hükmolunur."

¹⁴³ 765 sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 441: "Karısıyla birlikte ikamet etmekte olduğu hanede, yahut herkesçe bilinecek surette başka yerde karı koca gibi geçinmek için nikahsız kadın tutmakta olan koca hakkında üç aydan otuz aya kadar hapis cezası hüküm olunur."

¹⁴⁴ Yalçın, s.168,169

¹⁴⁵ Hafızoğulları, s.191,192

¹⁴⁶ Mehtap Hamzaoğlu, Emrah Konuralp, "Geleneksel Toplumlarda Namus Olgusu Ve Namus Cinayeti: Türkiye Örneğı", İstanbul Üniversitesi *Kadın Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2019, C.1, S.18, s.54

765 sayılı TCK'nın 448 vd. maddelerinde namus cinayeti hükme konu olmuşsa da bu kavramı meşrulaştıran ve pekiştiren en önemli maddelerden biri 462. madde olmuştur. Hükümde namus saiki ile hareketin bir indirim sebebi olacağı düzenlenmiş olup, karısını, kızını ya da aile bireylerinden birini cinsel ilişki sırasında yakalayan kişinin cezasında indirim yapılacağı öngörülmüştür. Yeni TCK konuya ilişkin daha ileri bir düzenleme getirerek töre saiki ile hareket etme durumunu kasten öldürme suçunda ağırlaştırıcı bir neden olarak hüküm altına almıştır. Yeni düzenleme her ne kadar daha ileri görünse de kavram ile mücadele anlamında tek başına yeterli olmayacağından, namus ve töre cinayetlerinde haksız tahrik¹⁴⁷ hükümlerinin uygulanmaması hususuna dikkat çekmek gerekecektir.¹⁴⁸

Ceza hukukunda kadınlar aleyhine işleyen bir başka mekanizmayı da haksız tahrik¹⁴⁹ kurumu oluşturmaktadır. Kavram genel hatlarıyla; bireyin kendi kusuru olmaksızın başka birinin haksız hareketi sonucu hiddet duygusu ile vermiş olduğu tepkinin suç teşkil etmesi ile birlikte cezada indirim öngörülmesi şeklinde tanımlanabilir.¹⁵⁰ Eski kanunda

¹⁴⁷ Kanunda töre sözcüğünün seçilmiş olması namus cinayetleri bakımından indirimin uygulanabileceği gibi bir yanılgıya sebebiyet vermektedir. Zira Yargıtay'ın konuya ilişkin değerlendirmesine baktığımızda töre saiki kavramını dar yorumladığını, ancak kolektif bir karar olması halinde töre saikinden söz edilebileceğini, namus cinayetlerinde topluma mâl edilmeyecek bireysel bir kararın mevcut olacağı kabulü ile haksız tahrik indiriminin cömert bir şekilde uyguladığını görmekteyiz. Oysa gözden kaçırılan husus, namus kavramının da gelenek söylemlerden beslenen ve toplumsal algının kaynaklık ettiği bir olgu olduğu gerçeğinin ıskalanmasıdır. Eylem Ümit Atılğan, *Haksız Tahrik Bir Erkeklik Hakkı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2024, s.275-280

¹⁴⁸ Mehtap Hamzaoglu, Emrah Konuralp, "Türk Hukuk Sisteminin Namusla İmtihanı: Ulusal Mevzuat Ve Uluslararası Düzenlemeler Açısından Namus Cinayetleri", *Marmara Üniversite Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Merkezi Dergisi*, İstanbul 2018, C.2, S.2, s.80

¹⁴⁹ Haksız tahrik hükümlerinin uygulanmasında erkeklik kavramının ne içerdiği ile ilgili bir tanımlama ihtiyacı duyulmaksızın, sadece erkek olmanın tahrik için yeterli olacağı ön kabulü mevcutken, kadının haksız tahrikten faydalanabilmesi için kadınlık onur ve iffeti, medeni hali, sanık ile olan münasebeti, çocuk sahibi olup olmaması gibi birçok kavram eleğinden başarılı bir şekilde geçmiş olması gerekmektedir. Haksız tahrik kurumunun norm boyutu ile cinsiyetler için eşit bir hak olarak düzenlenmesine karşın, uygulamada bir erkeklik hakkı olarak işlevsellik kazandığını görmekteyiz. Atılğan, s.100-102

¹⁵⁰ Yalçın, s.229; Abdulkadir Çadık, "Haksız Tahrikin Felsefi Temelleri", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Konya 2018, C.26, S.3, s.187

olduğu gibi, yeni kanunda da, kendine yer bulan haksız tahrik düzenlemesinde bir yenilik yapılarak haksız fiil kavramı kullanılmış ve böylece hükmün töre cinayetlerinde uygulanmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.¹⁵¹ Zira namus ve töre cinayetlerinde haksız tahrik indiriminin yapılması bir nevi failin ödüllendirilmesi anlamı taşıyacağından buna ilişkin suçların artmasına sebebiyet verebilecektir.¹⁵²

Her dönem tartışılan konulardan biri olan kürtaj meselesi, ceza hukukuna da konu teşkil etmektedir. Devlet politikalarına göre şekillenen kürtaj sorunu dönem farklı uygulamalar ile karşımıza çıkmaktadır. Kürtaj, Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfus artırımı politikası çerçevesinde yasaklanırken nüfus planlamasını sağlamak için yürürlüğü giren Nüfus Planlaması Hakkında Kanun ile birlikte sınırlı şartlarda da olsa kürtajın yapılabileceği hüküm altına alınmıştır. Belirtmek gerekir ki kürtaj 1983 yılına kadar bir hak olmaktan ziyade zorunluluk hallerinde başvurulacak bir yol olarak öngörülmüştür.¹⁵³ 765 sayılı TCK'nın 468 vd. maddelerinde yer alan çocuk düşürtme suçu 5237 sayılı TCK'da da yer almış olup, önceki kanundan farkı olarak suç sonucu hamile kalan kadının durumu ayrıca hüküm altına alınmıştır. Belirtmek gerekir ki, kürtajın yasaklanması¹⁵⁴ hem kadın bedeninin denetlenmek istenmesi hem de soyun devamlılığında karar mekanizmasının erkeğin denetiminde tutulmak istenmesiyle yakından alakalıdır.¹⁵⁵ Vücut bütünlüklerini ve sağlıklarını, beslenme alışkanlıklarını,

¹⁵¹ Yalçın, s.229

¹⁵² Devrim Aydın, "Yeni Türk Ceza Hukuku'nda Haksız Tahrik", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2004, C.54, S.1, S.245

¹⁵³ Yalçın, s.248

¹⁵⁴ Amerika'da kürtajı suç sayan düzenlemeye karşı açılan Roe v Wade davasında 1973 yılında verilen karar ile kadınların kürtaj hakkı yeniden düzenlenmiş ve kürtaj yasal hale getirilmişti. Bu karar sonrasında kadınlara gebeliğin ilk üç ayı için koşulsuz kürtaj hakkı tanınmıştır. 1992 yılında Planned Parenthood v Casey davası ile birlikte Yüksek Mahkeme, kadınlara gereksiz yük yüklenemeyeceği gerekçesi ile kürtaj süresini 24 haftaya çıkarmıştır. 30 Eylül 2024 tarihinde yürürlüğü giren yasa ile kadınların kürtaj hakkına ilişkin geri adım atılarak ancak altı haftaya kadar olan gebeliklerde kürtajın yasal olacağı hüküm altına alınmıştır. Bugün gelinen noktada; kadın bedeni üzerinde hakimiyet kurma arzusunun, farklı bölgelerde fakat benzer zihniyetle yeniden inşa edilmeye çalışıldığına tanıklık etmekteyiz.

¹⁵⁵ Evrim Durmaz, "Kadın Bedeninin Denetlenmesi Bağlamında Kürtaj Tartışmalarının Tarihi", *İçinde*, (ed.) Zeynep Özlem Üskül Engin, Dolunay Çörek, Göktürk Öcal, Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s.219

kariyerlerini ve beraberinde birçok alanı etkileyen doğurganlık yeteneği, kadınlara bir külfet olarak yüklenmektedir. Üstelik böylesi önem arz eden bir meselede de karar hakkı tanınmamaktadır. İnsan hakları temelinde kadının kendi bedeni üzerinde özgürce karar verebilmesi kadın hakları açısından da daha isabetli olacaktır.¹⁵⁶

IV. ÇALIŞMA HAYATINDA KADIN

Kadının çalışma hayatına girmesi ile birlikte, kadın ve erkek çalışanlar arasında kadın aleyhine gelişen eşitsizliği gidermek adına birçok düzenleme yapılmıştır. Özellikle kadının gebelik ve annelik durumu göz önünde bulundurulmak suretiyle yeni normlar düzenlenmiştir. Zaman içerisinde toplumsal cinsiyet rolleri terkedilerek emek-ücret ilişkisi üzerinden eşitlik ilkesine uygun düzenlemeler mevzuata alınmıştır.

Eşitlik ilkesinin İş Kanunu'ndaki (İK) yansıması olarak 5. maddede¹⁵⁷ düzenlenen eşit davranma ilkesi işverenin hareket alanını kısıtlayan ve çalışanlara karşı keyfi davranışı önleyen bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁸ Madde hükmünde sınırlı sayıda belirtilmeyen ayrımcılık temellerinden biri de cinsiyet ayrımcılığıdır. Hükümde genel nedenler arasında sayılmakla yetinilmemiş, sonraki fıkralarda cinsiyete ilişkin özel düzenlemeler yapılmıştır. İşe alımda, iş ilişkisi-

¹⁵⁶ Eda Gülsüm Karasaç, "Cenin Yaşam Hakkı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2022, C.71, S.3, s.1073

¹⁵⁷ 4857 sayılı İş Kanunu 5. madde : "İş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.

İşveren, esaslı sebepler olmadıkça tam süreli çalışan işçi karşısında kısmi süreli çalışan işçiye, belirsiz süreli çalışan işçi karşısında belirli süreli çalışan işçiye farklı işlem yapamaz.

İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamaz.

Aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılamaz.

İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmaz."

¹⁵⁸ Devrim Ulucan, "Eşitlik İlkesi ve Pozitif Ayrımcılık", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İzmir 2013, C.15, Özel Sayı, s.372,373

nin devamında ve sözleşmenin feshinde doğrudan ya da dolaylı fark etmeksizin, işverene cinsiyete ilişkin ayırım yapma yasağı getirilmiştir. Söz konusu düzenlemede bir istisna öngörülmüş olup, işin mahiyeti veya biyolojik nedenler dolayısıyla ayırım yapılması eşitlik kuralına aykırılık teşkil etmeyecektir.¹⁵⁹ Ancak vurgulamak gerekir ki, hükmün düzenlenme amacıyla orantılı olarak istisnanın dar yorumlanması daha isabetli olacaktır.¹⁶⁰

Önem arz etmesi bakımından cinsiyetler arası ücret eşitliği ise, ayrı bir fıkra olarak düzenlenmiştir.¹⁶¹ Bu hükmün ise eşitlik ilkesinin sağlanması adına sadece kadın ve erkek işçi bazlı değil tüm işçiler nezdinde eşit işe eşit ücret şeklinde düşünülmesi gerekmektedir. Ücret eşitliği ile birlikte dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da ücret şeffaflığının sağlanmasıdır. İlkenin daha görünür olması ve cinsiyetler arası eşitliğinin daha şeffaf bir şekilde yürütülmesi için 23 Mart 2023 tarihinde 2023/970 Sayılı Ücret Şeffaflığı ve Yatırım Mekanizmaları Aracılığıyla Eşit İşe Eşit Ücret veya Kadın ve Erkek Arasında Eşit Değerde İş İlkesinin Uygulanması Güçlendirmeye Yönelik Yönerge¹⁶² Avrupa Konsey’inde kabul edilmiştir. Yönergenin kabulü ilkenin güçlendirilmesi adına önemli bir adım olup iç hukuktaki düzenlemelere de yansması isabetli olacaktır.

Eşit davranma borcunun uygulanabilmesi için bazı koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir. Öncelikle işçi ile işveren arasında bir hukuki ilişki olmalı ve işçilerin aynı işyerinde çalışmaları gerekmektedir. Daha sonra ise işyerinde çalışan tüm işçileri ilgilendiren bir davranış veya uygulama mevcut olmalıdır. Bu koşulların birlikte bulunduğu

¹⁵⁹ Ahmet Terzioğlu, Fatmanur Aksöz, “Çalışma Hayatında Cinsiyet Ayrımcılığı ve Türk İş Hukukunda Kadınları Korumaya Yönelik Düzenlemeler,” *Çalışma ve Toplum Dergisi*, İstanbul 2022, C.1, S.72, s.279

¹⁶⁰ Sevgi Işık Erol, “Türk İş Hukukunda Kadın Çalışanlara Yönelik Koruyucu Düzenlemeler,” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır 2022, C.27, S.47, s.605

¹⁶¹ Kübra Doğan Yenisey, “İş hukukunda Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı,” *Çalışma ve Toplum Dergisi*, İstanbul 2006, C.4, S.11, s.67

¹⁶² 2023/970 sayılı Ücret Şeffaflığı ve Yatırım Mekanizmaları Aracılığıyla Eşit İşe Eşit Ücret veya Kadın ve Erkek Arasında Eşit Değerde İş İlkesinin Uygulanması Güçlendirmeye Yönelik Yönerge, OJ L 132, 17.05.2023; Orijinal metin için bkz., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023L0970>, Erişim Tarihi: 10.04.2024

şartlarda işverenin işçilere karşı eşit davranma yükümlülüğü söz konusu olacaktır.¹⁶³ Ancak belirtmek gerekir ki, sayılan koşulların aynı zaman diliminde gerçekleşmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle, işverenin aynı zaman diliminde vuku bulan tutum ve davranışları kıyaslanmalıdır.¹⁶⁴ İş akdinin feshi ile işverenin eşit davranma borcu da ortadan kalkmış olacaktır.

Söz konusu hükmün 6. fıkrasında ayrımcılık bir yaptırıma tabi tutulmuş olup, işçinin 4 aya kadar ücret tutarı tazminat olarak öngörülmüştür. Ancak hüküm kapsamına yalnızca işin devam ettiği haller ile sona erme halleri alınmış olup, iş görüşmeleri, işe alma ya da akit koşullarının oluşturulması alınmamıştır.¹⁶⁵ Ayrımcılık tazminatına ek olarak İK'nın 99. maddesinde genel hükümlere aykırı davranışlar için cezai şart öngörülmüş olup, Kanunun 5. maddesindeki ilke ve yükümlülüklerle aykırı davranan işveren veya vekiline para cezası uygulanacağı hüküm altına alınmıştır.¹⁶⁶

İK'da cinsiyet temelli yapılan bir diğer düzenleme de çalıştırma yasağına ilişkindir. Kanunun 72 ve 73. maddelerinde yer altı ve su altı ile gece çalışmalarına ilişkin çalışma yasağı getirilmiştir. Yer altı ve su altında herhangi bir yaştaki kadının çalıştırılması mutlak suretle yasaklanmıştır. Söz konusu hüküm dayanağını her ne kadar Türkiye'nin de taraf oldu 45 no'lu Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) Sözleşmesi'nden almışsa¹⁶⁷ da modern dünyanın gelişimi ile birlikte kadınların iş dünyasındaki görünürlüğü ve temsiliyetinin artması yeni düzenlemelere duyulan ihtiyacı da gündeme getirmiştir. Bu durum UÇÖ sözleşmelerinin de gözden geçirilmesine neden olmuş ve 176 no'lu Madenlerde Sağlık ve Güvenlik Sözleşmesi hazırlanmış ve Türkiye de 2015 yılında sözleşmeye taraf olmuştur. Sözleşme kadınlara

¹⁶³ Ali Pir Kaya, Çalışma Hukukunda Eşitlik ve Ayrımcılık, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2020, s.124-127; Yasin Ulusoy, Senar Çağırğan Tuncer, "İş Hukukunda Eşit Davranma İlkesi," *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, Denizli 2020, C.7, S.2, s.95-96.

¹⁶⁴ Murat Kandemir, Didem Yardımcıoğlu, "İş Hukukunda Eşitlik İlkesi," *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır 2022, C.19, S30-31, s.13

¹⁶⁵ Kadriye Bakırcı, Uluslararası Hukuk, AB ve ABD Hukuku ile Karşılaştırmalı İş Hukukunda Cinsiyet Ayrımcılığı Yasağı İlkesinin İstisnaları ve Objektif Haklı Nedenler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s.38; Ulucan, s.376

¹⁶⁶ Kandemir, Yardımcıoğlu, s.35

¹⁶⁷ Ertürk, s.175

rın korunması gerektiği algısından uzaklaşarak iş sağlığı ve güvenliği kapsamında kadınlara alan açılması gerektiğini savunmaktadır. Ne var ki Türkiye sözleşmeye taraf olmasına rağmen, İK'daki yasağa ilişkin henüz bir değişiklik yapılmamıştır.¹⁶⁸

18 yaşını doldurmuş kadınların gece çalışmasına ilişkin ise, mutlak bir yasaklama yerine sınırlandırma getirilmiş olup yönetmeliğe atıfta bulunulmuştur. Kadın Çalışanların Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik'in 5. maddesinde kadınları gece vardiyası gerektiren işlerde günde 7.5 saatten fazla çalıştırılamayacağı hüküm altına alınmıştır. Ancak İK'da bu kurala bir istisna getirilerek turizm, sağlık ve özel güvenlik hizmetleri ile petrol araştırma, arama ve sondaj faaliyetlerinin yürütüldüğü işyerlerinde işçinin yazılı onayı ile bu kuralın uygulanma zorunluluğu kaldırılmıştır. (md.69/3) Yönetmeliğin 9. maddesi ile hamile veya emziren kadınların gece vardiyasında çalışmaları ise mutlak suretle yasaklanmıştır. Söz konusu hükümler her ne kadar kadını korumaya yönelik düzenlenmişse de alt metinlerinde kadınların analık ve ev içi sorumluluk gibi toplumsal cinsiyet rollerini barındırmaları dolayısıyla kadını kamusal alandan uzaklaştırmak ve çalışma özgürlüğünü kısıtlamak olarak da değerlendirilebileceği unutulmamalıdır.¹⁶⁹

Kadınların doğum ve lohusalık dönemine ilişkin de özel düzenlemeler getirilmiş olup, hem fiziksel hem de psikolojik olarak zorlanan bu dönemin kadın açısından kolaylaştırılması ve bebek ile anne arasındaki bağın güçlendirilmesi amaçlanmıştır.¹⁷⁰ İK'nın 74/1. maddesinde hamile kadının doğumdan önce 8 hafta ve doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere toplam 16 hafta çalıştırılmaması esas alınmıştır. Hüküm çoğul gebeliklerde bu süreye 2 hafta eklerken, evlat edinen anneleri de kapsama almış ve 3 yaşından küçük çocuğu evlat edinen kadına da analık hali izni tanınmıştır. Bir diğer izin süt hakkına ilişkin olup kanunun 74/7. maddesinde bir yaşından küçük çocuğu olan annelere günde 1,5 saat emzirme izni verileceği hüküm altına alınmıştır.

¹⁶⁸ Çağla Erdoğan, "İş Hukuku ve Toplumsal Cinsiyet", İçinde (ed.) Gülriz Uygur, Nadire Özdemir, Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s.487

¹⁶⁹ Melek Onarak Yüksel, Karşılaştırmalı Hukuk Işığında Türk İş Hukukunda Kadın Erkek Eşitliği, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.15

¹⁷⁰ Terzioğlu, Aksöz, s.282

Çalışma hayatında karşımıza çıkan ve eşitsizliğe neden olan bir diğer husus da işyerinde cinsel ve psikolojik tacizdir. İlk olarak belirtmek gerekir ki cinsel tacize İK'da direkt olarak yer verilmemiş olup kavram, iş sözleşmesinin haklı nedenle feshine ilişkin bir neden olarak düzenlenmiştir. Yalnızca işveren tarafından gerçekleştirilen taciz değil, aynı zamanda başka bir işçi tarafından gerçekleştirilmesine karşın işverenin tacize karşı eylemsizliği de cinsel taciz sebebiyle haklı nedenle feshe konu teşkil edecektir. Tacizin işyerinde ya da mesai saatleri içerisinde gerçekleşmesinin de bir önemi bulunmamaktadır. Söz konusu düzenleme ve uygulama ile elde edilmek istenen işçi bakımından tam korumanın sağlanması ve tehlikenin bertaraf edilmek istenmesidir.¹⁷¹

Cinsel taciz neticesinde işçinin ayrımcılık tazminatı talep edip edememe durumunun da değerlendirilmesi gerekmektedir. Eğer işçi işveren tarafından tacize uğramışsa bu durumda tazminata hak kazanacağı muhakkaktır. Ancak başka bir işçi tarafından tacize uğraması durumunda işverene bildirim yapıp yapmaması önem arz etmektedir. Zira işverene bildirim yapılmış ve buna rağmen herhangi bir önlem alınmamışsa artık üçüncü kişinin taciz eyleminden dolayı işverenin ayrımcılık yaptığı söylenebilecek ve işçi ayrımcılık tazminatına hak kazanacaktır. İşçinin bildirim yapmamış olması durumunda işverenin ayrımcı davranışı söz konusu olmayacaktır.¹⁷²

Bir diğer ayrımcılık yaratan durum ise, işyerinde psikolojik tacizdir. Psikolojik taciz işyerindeki üst tarafından gerçekleşebileceği gibi herhangi bir çalışan tarafından da gerçekleşebilmektedir. Kavram; aşağılama, küçük görme, kötü muamele, şiddet gibi davranış biçimlerini de içine alan geniş bir yelpazede değerlendirilmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, psikolojik taciz yalnızca ayrımcılığın yasaklandığı temellerden birine dayanmak zorunda olmayıp herhangi bir temelde de ortaya çıkabilmektedir.¹⁷³

Eşitlik ilkesine aykırılık teşkil eden bir diğer düzenleme de kadına evlendikten sonra bir yıl içerisinde evlilik nedeniyle iş sözleşmesini fesih hakkı tanıyan düzenlemedir. Söz konusu düzenleme mülga 743

¹⁷¹ Terzioğlu, Aksöz, s.286

¹⁷² Gaye Burcu Yıldız, İşverenin Eşit İşlem Yapma Borcu, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008, s.114,115

¹⁷³ Ünal, 2018, s.134

sayılı Medeni Kanunu'nun 159. maddesinde düzenlenen ve evli kadının çalışmasını eşinin rızasına bağlayan hükmün bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, TMK'da bahse konu düzenlemeye yer verilmemesine rağmen kıdem tazminatına ilişkin düzenlemenin yürürlüğü devam etmektedir.¹⁷⁴ Hükmün iptaline ilişkin AYM'ye başvuru yapılmışsa da mahkeme, kadının aile içinde yüklenildiği iş ve sorumlulukları nedeniyle kadınlar lehine hükümlerin konulmasının eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmeyeceğini ifade etmiştir.¹⁷⁵ Mahkeme her ne kadar söz konusu hükmü, kadının evlilik nedeniyle maddi yoksulluğa düşmesinin engellemesi fikrinden yola çıkarak karar vermişse de, ilk bakışta pozitif ayrımcılığın yansıması olarak görünen bu karar, gerçekte kadını iş hayatından uzaklaştırarak toplumsal cinsiyet rollerinin bir gereği olarak aile hayatı içindeki sorumluluklara hapseden düzenlemenin uygulanmaya devam edilmesine yol açmıştır.

Cinsiyet eşitliğinin sağlanması noktasında, İK'nın feshe ilişkin hükümlerinde de eşitlik ilkesine uygun düzenlemeler bulunmaktadır. Kanunda yer alan cinsiyet eşitliğine ilişkin bir düzenleme 18. maddede yer alan ve cinsiyet, medeni hal, aile yükümlülükleri, hamilelik, doğum gibi kadın kimliğini doğrudan ilgilendiren nedenlerin fesih için geçerli neden sayılmayacağını ifade eden hükümdür. Söz konusu hükümde açık bir şekilde cinsiyet faktörünün iş akdinin feshinde geçerli bir neden oluşturmayacağı düzenlenmiştir. Bir diğer düzenlemede ise işverenin hamilelik ve doğum nedenlerinden dolayı işverenin ancak işçinin çalışma süresine göre bildirim sürelerini 6 hafta aşmasından sonra fesih hakkını kullanabileceği düzenlenmiştir. (m. 25/I-b) Söz konusu hükmün devamında gebelik ve doğum hallerinde bu sürenin, 74. madde kapsamındaki sürenin bitmesi ile başlayacağı ifade edilmiştir.

Çalışma hayatı içerisinde cinsiyet eşitsizliğine sebebiyet veren bazı düzenlemeler de 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 6. maddesinde sigortalı sayılmaya ilişkin istisna hükümlerinde yer almaktadır. İlgili kanunun 6/1-a maddesi ücretsiz çalışan eşin sigortalı sayılmayacağını düzenlemiştir. Kanun hükmünde yer alan "eş" ibaresi her ne kadar kadın ve erkek eş arasında bir ay-

¹⁷⁴ Erdoğan, s.488,489

¹⁷⁵ AYM, 2006/156 E. 2008/125 K. ve 19.06.2008 tarihli kararı

rım yapılmaksızın düzenlenmişse de işveren kadınların oranının çok düşük olması hasebiyle hükmün dolaylı ayrımcılığa neden olduğu ve kadınlar aleyhine bir eşitsizlik yarattığı görülmektedir.¹⁷⁶ Zira düzenleme gereği erkek eş yanında çalışan kadın eşlerin prim ödeme yükümlülüğü olmadığından ve sigortalı sayılmadıklarından sigortalılara özel haklardan da faydalanmamaktadırlar.¹⁷⁷

Aynı kanunun 6/1-b hükmünde aynı konutta yaşayan ve üçüncü dereceye kadar hısımların konut içinde yapılan işler açısından sigortalı sayılmayacakları düzenlenmiştir. Hükmün düzenleniş amacı her ne kadar aile ekonomisini düzenlemek ve aile bireylerinin birbirinin işçisi olarak görünmemesini sağlamak ise de aile işçilerinin büyük çoğunluğunun kadın olması göz önünde bulundurulduğunda hükmün kadınların sosyal güvenliğe erişimlerine ket vurduğu dikkat çekmektedir.¹⁷⁸

Yine aynı Kanun'un 6/1-c maddesinde ev hizmetlerinde çalışanların sigortalı sayılmayacağı düzenlenmiştir. Hükmün bir ayda on günden az veya fazla çalışanlara göre bir ayırım yapmış olup, on günden az çalışanlar kısmi sigortalı sayılırken on günden fazla çalışanlar tam sigortalı olarak kabul edilmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki, hükümden beklenen fayda sağlanamamış olup, ev hizmetlerinde çalışan çok fazla kadın olmasına rağmen primi yatırılanların sayısı oldukça düşüktür.¹⁷⁹ Ev içi hizmetlerde çalışan kadınların emeklerinin daha görünür olması için hükmün etkinliğinin artırılması ile birlikte, farkındalık çalışmalarının yapılması ve teşvik politikalarının güçlendirilmesi isabetli olacaktır.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Orhan Ersun Civan, "Sosyal Güvenlik Hukuku ve Toplumsal Cinsiyet", içinde (ed.) Gülriz Uygur, Nadire Özdemir, Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s.528

¹⁷⁷ Kübra Nur Öztürk, Ali Kemal Nurdoğan, "İşgücü Piyasasında Kadınlara Yönelik Ayrımcılık ve Eşitsizliğin Önlenmesinde Sosyal Güvenlik Sisteminin Etkisi," *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Elâzığ 2021, C.5, S.2, s.144

¹⁷⁸ Civan, s.530

¹⁷⁹ Sosyal Güvenlik Kurumu İstatistikleri, <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yil-lık/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/> , Erişim Tarihi: 26.07.2024

¹⁸⁰ Civan, s.534

SONUÇ

Eşitlik ilkesinin en çok tartışıldığı temellerden birini cinsiyet oluşturmaktadır. Eşit yurttaşlık düşüncesinin öne sürülmesi ile birlikte, tartışılmaya başlanan ve akabinde feminist dalgalarla geniş kitlelere ulaşan cinsiyet eşitliği kavramı, İkinci Dünya Savaşı'nın insan haklarına vermiş olduğu ağır tahribatın etkisiyle daha görünür ve tartışılır kılınmıştır. Kadın erkek eşitliğine ilişkin algının yayılması bu alana ilişkin hukuki normların oluşturulmasının da önünü açmış ve birçok uluslararası sözleşme ile ulusal düzenlemede cinsiyet eşitliği ilkesinin yer edinmesini sağlamıştır.

Bugün gelinen noktada, eşitlik ilkesine ilişkin düzenlemeler tam koruma sağlamasa da geçmişten bugüne cinsiyet eşitliği bağlamında iyi bir ilerleme sağlandığı ortadadır. Ancak belirtmek gerekir ki yalnızca eşitlik ilkesine aykırılık teşkil eden hükümlerin kaldırılması cinsiyet eşitsizliği ile mücadelede yeterli olmayacaktır. İlkenin gerek devletin organları gerekse bireyler bakımından detaylı bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Ataerki düzenin bir sonucu olarak kadınlar ve kız çocukları aleyhine ortaya çıkan eşitsizlik durumunun giderilmesi demokratik toplum düzeninin bir gereğidir. İnsan haklarının temel prensiplerinden bir olan eşitlik ilkesinin hayata geçirilmesi, devletin asli yükümlülüğü olarak kabul edilmelidir. Bu bağlamda devletlerin negatif ve pozitif yükümlülük kapsamında hem hukuk düzleminde hem de toplumsal alanda yeni düzenlemeler yapma zorunluluğu hasıl olacaktır.

Devletler arası iş birliğinin arttırılması ve uluslararası sözleşmelere uygun norm ve içtihat oluşturulması, kadın erkek eşitliği mücadelesinde ön açıcı olacaktır. Kamu ve hukuk politikalarının güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet rollerini besleyen kalıp yargılardan arındırılması da eşitliğin sağlanması noktasında istenilen sonuca katkı sağlayacaktır. Sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içinde olmak, çağa uygun eğitim politikaları üretmek ve farkındalık çalışmalarını arttırmak yine hedeflenen amaca ulaşmada destekleyici nitelikte olacaktır. Cinsiyet eşitliğinin tam anlamda gerçekleşebilmesi için, devletin tüm kurum kuruluşları ve yargı örgütüyle bir bütün halinde çalışması ve buna uygun politikalar üretmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Kitaplar

- Atılğan Eylem Ümit, Haksız Tahrik Bir Erkeklik Hakkı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2024.
- Bakırcı Kadriye, Uluslararası Hukuk, AB ve ABD Hukuku ile Karşılaştırmalı İş Hukukunda Cinsiyet Ayrımcılığı Yasağı İlkesinin İstisnaları ve Objektif Haklı Nedenler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.
- Bakıcı Sedat, Genel Adap ve Aile Düzenine Karşı Cürümler, Adalet Yayınevi, Ankara, 1994.
- Çetin Halis, Çağdaş Siyasal Akımlar, Orion Kitabevi, Ankara, 2007.
- Dönmezer Sulhi, Genel Adap ve Aile Düzenine Karşı Cürümler, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1983.
- Eroğlu Cem, Çağdaş Devlet Düzenleri, Kırılancık Yayınevi, Ankara, 2006.
- Ertürk Şükran, Uluslararası Belgeler ve Avrupa Birliği Direktifleri Işığında Çalışma Hayatımızda Kadın Erkek Eşitliği, Belediye-İş Sendikası AB'ye Sosyal Uyum Dizisi, Ankara, 2008.
- Gözler Kemal, Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Yayınevi, Bursa, 2021.
- Gül İdil Işıl, Karan Ulaş, Ayrımcılık Yasağı Kavramı, Hukuk, İzleme ve Belgeleme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Hafızoğulları Zeki, Zina Cürümleri, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1983.
- Kaboğlu İbrahim, Özgürlükler Hukuku-1 İnsan Haklarının Genel Kuramına Giriş, İmge Yayınevi, Ankara, 2013.
- Kapani Münci, Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013.
- Karan Ulaş, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Anayasa Hukuku Işığında Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Kaya Ali Pir, Çalışma Hukukunda Eşitlik ve Ayrımcılık, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2020.
- Mackinnon Catharine A., Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru, (Çev.) Türkan Yöney, Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul, 2020.
- Öden Merih, Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003.
- Özbek Veli Özer, Doğan Koray, Bacaksız Pınar, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.
- Özbudun Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022.
- Özdamar Demet, Türk Hukukunda Özellikle Türk Medeni Kanunu Hükümleri Karşısında Kadının Hukuki Durumu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.
- Özdamar Demet, CEDAW Sözleşmesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Turner Bryan, Eşitlik, (çev.) Bahadır Şina Şener, Dost Kitabevi, Ankara, 2013.
- Ünal Canan, İş Hukukunda Yaş Ayrımcılığı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- Ünal Şeref, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997.

- Yalçın Türkan, *Türk Ceza Hukukunda Kadın*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2019.
- Yıldız Gaye Burcu, *İşverenin Eşit İşlem Yapma Borcu*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008.
- Yüksel Melek Onaran, *Karşılaştırmalı Hukuk Işığında Türk İş Hukukunda Kadın Erkek Eşitliği*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2000.

Kitap Bölümleri

- Civan Orhan Ersun, “Sosyal Güvenlik Hukuku ve Toplumsal Cinsiyet”, *İçinde* (Ed.) Gülriz Uygur, Nadire Özdemir, *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- Durmaz Evrim, “Kadın Bedeninin Denetlenmesi Bağlamında Kürtaj Tartışmalarının Tarihi”, *İçinde*, (Ed.) Zeynep Özlem Üskül Engin, Dolunay Çörek, Göktürk Öcal, *Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021.
- Erdoğan Çağla, “İş Hukuku ve Toplumsal Cinsiyet”, *İçinde* (Ed.) Gülriz Uygur, Nadire Özdemir, *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- Taner Fahri Gökçen, “Kadının Eşitlik Mücadelesi ve Cinsel Suçlarda Dönüşüm”, *İçinde*, (Ed.) Gülriz Uygur, Nadire Özdemir, *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- Yücel Özge, “Medeni Hukuk Açısından Toplumsal Cinsiyet, Şiddet ve Ayrımcılık”, *İçinde*, (Ed.) Gülriz Uygur, Nadire Özdemir, *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.

Makaleler

- Artuk Mehmet Emin, Yenidünya Ahmet Caner, “Türk Ceza Hukukunda Kız, Kadın ve Erkek Kaçırma Suçları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara 2004, S.54
- Aydın Devrim, “Yeni Türk Ceza Hukuku’nda Haksız Tahrir”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2004, C.54, S.1
- Centel Nur, Yeni Türk Ceza Yasası ve Kadın, (çevrimiçi) (<http://nurcentel.com/makaleler/yenitckvekadin.pdf>)
- Ceylan Ebru, “Yeni Türk Medeni Kanunu’na Göre Kadının Hukuki Durumu”, *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2016, C.2, S.1
- Çadak Abdulkadir, “Haksız Tahrikin Felsefi Temelleri”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Konya 2018, C.26, S.3
- Çiçek Atıl Cem, Aydın Selçuk, Yağcı Bülent, “Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme”, *KAÜ İİBF Dergisi*, Kars 2015, C.6, S.9
- Doğan Murat, “Türk Medeni Kanunu’nun Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Getirdiği Yenilikler”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2003, C.52, S.4
- Erol Sevgi Işık, “Türk İş Hukukunda Kadın Çalışanlara Yönelik Koruyucu Düzenlemeler”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır 2022, C.27, S.47
- Gören Zafer, “Genel Eşitlik İlkesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2016, C.22, S.3
- Gürsel Meltem Kutlu, “Kamu Görevine Girişte Kadın-Erkek Eşitliği İlkesi Konusunda Bir Değerlendirme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İzmir 2002, C.4, S.2

- Hamzaoglu Mehtap, Konuralp Emrah, "Türk Hukuk Sisteminin Namusla İmtihanı: Ulusal Mevzuat ve Uluslararası Düzenlemeler Açısından Namus Cinayetleri", *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Merkezi Dergisi*, İstanbul 2018, C.2, S.2
- Hamzaoglu Mehtap, Konuralp Emrah, "Geleneksel Toplumlarda Namus Olgusu ve Namus Cinayeti: Türkiye Örneği", *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2019, C.1, S.18
- Havutçu Ayşe, "Evli Kadının Yerleşim Yeri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İzmir 2005, C.7, S.1
- Havutçu Ayşe, Kalkancı Yasemin, "Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Işığında Kadının Soyadı", *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2020, C.6, S.2
- Helvacı Serap, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ve Anayasa Mahkemesinin Kararları Işığında Evli Kadının Soyadı", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, İstanbul 2015, C.35, S.1
- Helvacı Serap, Kocabaş Gediz, "Fransız, Alman, İsviçre ve Türk Hukuklarında Kadının Soyadı", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2015, C.21, S.2
- Kandemir Murat, Yardımcıoğlu Didem, "İş Hukukunda Eşitlik İlkesi," *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır 2022, C.19, S30-31
- Karan Ulaş, "Türk Hukukunda Ayrımcılık Yasağı ve Türk Ceza Kanunu'nun 122. Maddesinin Uygulanabilirliği", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara 2007, S.73
- Karasaç Eda Gülsüm, "Ceninin Yaşam Hakkı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2022, C.71, S.3
- Kılıçoğlu Ahmet, "Medeni Kanun Açısından Kadın Erkek Eşitliği", *Ankara Barosu Dergisi*, Ankara 1991, S.1
- Odabaşı Özge Erbek, "Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Evli Kadının Soyadı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İzmir 2017, C.19, S.1
- Özen Gizem Kübra Aykutanalp, "Nefret ve Ayrımcılık Suçu", *Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Tekirdağ 2021, C.2, S.2
- Özer Zeynep Güler, "Anayasa Mahkemesi'nin TMK m. 187'nin İptaline İlişkin Kararının Analizi ve Düzenleme Önerisi", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Ankara 2023, S.55
- Öztürk Kübra Nur, Nurdoğan Ali Kemal, "İşgücü Piyasasında Kadınlara Yönelik Ayrımcılık ve Eşitsizliğin Önlenmesinde Sosyal Güvenlik Sisteminin Etkisi", *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Elâzığ 2021, C.5, S.2
- Şahin Mustafa, "Anayasa Mahkemesi'nin İptal Kararı Ardından Türk Hukukunda Evli Kadının ve Çocuğun Soyadı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara 2024, S.170
- Şensoy Naci, "Zina Cürmü", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1942, C.8, S.1-2
- Terzioğlu Ahmet, Aksöz Fatmanur, "Çalışma Hayatında Cinsiyet Ayrımcılığı ve Türk İş Hukukunda Kadınları Korumaya Yönelik Düzenlemeler", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, İstanbul 2022, C.1, S.72

- Uçar Ayhan, “4721 Sayılı Medeni Kanun ile Evliliğin Genel Hükümleri Alanında Yapılan Bir Kısım Değişiklikler Üzerine Düşünceler”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Erzincan 2002, C.4, S.1-4
- Uçar Ayhan, “4721 Sayılı Medeni Kanun ile İhdas Edilen Yeni Bir Müessese: Aile Konutu Müessesesi”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Erzincan 2006, C.X, S.1-2
- Ulucan Devrim, “Eşitlik İlkesi ve Pozitif Ayrımcılık”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İzmir 2013, C.15, Özel Sayı
- Ulusoy Yasin, Tuncer Senar Çağırğan, “İş Hukukunda Eşit Davranma İlkesi”, *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, Denizli 2020, C.7, S.2
- Ülgen İmge Işıklar, “Evlendikten Sonra Kadınların Münhasıran Kendi Soyadlarını Kullanması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara 2023, S.168
- Ünal Akın, “Edinilmiş Mallara Katılma Rejimine Eleştirel Bir Bakış”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2019, C.23, S.4
- Yenidünya Ahmet Caner, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Ayrımcılık Suçu”, *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, İstanbul 2006, C.4, S.11
- Yenisey Kübra Doğan, “İş hukukunda Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, İstanbul 2006, C.4, S.11
- Yıldırım Turan, Göçgün Muhammed, “İdarenin Düzenleyici İşlemlerinde Eşitlik İlkesi”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2016, C.3, S.2
- Yüksel Sera Reyhani, “Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2014, C.18, S.2
- Yüksel Sera Reyhani, “Kadın ve Erkeğin Eşit Haklara Sahip Olması İlkesinin Aile Hukuku Alanında Uygulanması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara 2019, S.145

Mahkeme Kararları

- AİHM, Nurcan Bayraktar/Türkiye, Başvuru No:27094/20, 27/06/2023 Tarihli Kararı
- AİHM, Ünal Tekeli/Türkiye, Başvuru No:29865/96, 16/11/2004 Tarihli Kararı
- AYM, 1988/7 E. 1988/27 K. ve 27.09.1988 Tarihli kararı
- AYM, 1990/30 E. 1990/31 K. ve 29.11.1990 Tarihli Kararı
- AYM, 1997/61 E. 1998/59 K. ve 29.09.1998 Tarihli Kararı
- AYM, 2009/85 E. 2011/49 K. ve 10.03.2011 Tarihli Kararı
- AYM, 2022/155 E. 2023/38 K. ve 22.02.2023 Tarihli Kararı
- AYM, 2006/156 E. 2008/125 K. ve 19.06.2008 Tarihli kararı
- AYM, Sevim Akat Ekşi, Başvuru No:2013/2187, 19.12.2013 Tarihli Kararı
- AYM, Gülsim Genç, Başvuru No:2013/4439, 06.03.2014 Tarihli Kararı
- AYM, Neşe Aslanbay Akbıyık, Başvuru No:2014/5836, 16.04.2015 Tarihli Kararı
- AYM, Ayşe Sena Sezgin Arslan, Başvuru No:2014/13367, 15.04.2015 Tarihli Kararı
- YHGK, 2014/889 E. 2015/2011 K. ve 30.09.2015 Tarihli Kararı

İnternet Kaynakları

2023/970 Sayılı Ücret Şeffaflığı ve Yatırım Mekanizmaları Aracılığıyla Eşit İşe Eşit Ücret veya Kadın ve Erkek Arasında Eşit Değerde İş İlkesinin Uygulanması Güçlendirmeye Yönelik Yönerge, OJ L 132, 17.05.2023, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023L0970> Erişim Tarihi: 10.04.2024

Sosyal Güvenlik Kurumu İstatistikleri, <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/> Erişim Tarihi: 26.07.2024

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyon Raporu, <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T2/DosyaKomisyonRaporunuVerdi/355a4c58-ed8e-4761-b96b-c490a93c37a7.pdf> Erişim Tarihi: 17.11.2024

Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 14.04.2024

Diğer Kaynaklar

Karan Ulaş, “Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Işığında Türk Hukukunda Ayrımcılık Yasağı” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2012.

Polat Ayşegül, “Cinsiyet Temelinde Ayrımcılık Yasağı” Yaşar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2024.